

Inuit Innarluutillit Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaata malinneqarnissaanut iluusissatut pilersaarut 2024-2034

Iliuusissatut pilersaarut

Inuit Innarluutillit Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit
Peqatigiit Isumaqatigiissutaata malinneqarnissaanut
iliuusissatut pilersaarut 2024-2034

Namminersorlutik Oqartussat
Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik

Imaneq 4
Postboks 260
DK-3900 Nuuk
Kalaallit Nunaat // Grønland

iiian@nanoq.gl
Oqarasuaat (+299) 34 50 00

Inuit Innarluutillit Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaata malinneqarnissaanut iliuusissatut pilersaarut 2024-2034

Imarisaanut takussutissiaq

1.0 Siulequt: Naalakkersuisut innarluuteqarnermut politikiat.....	7
2.0 Aallaqqaasiut iliuusissatullu pilersaarummi anguniagassat	10
3.0 Iliuusissatut pilersaarummi suliniutit	13
3.1 Suliniuteqarfigisaq 1: Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaannik pitsaannerusumik atuutilersitsineq.....	13
3.1.1 Ingerlataqartut aamma akisussaaffiit agguataarneri pillugit takussutissiaq	13
3.1.2 Meeqqat innarluutillit pillugit suliaqarfinni suleqatigiinnermi ilitersuussineq	14
3.1.3 Kommunikat ikerfartuinissamut Pissassarfik pingaarutilimmik inissisimavoq	14
3.1.4 Innuttaasut innarluuteqartut nammineq angerlarsimaffimmiiginnarnissaannik pitsaannerulersitsisumik oqilisaassinernik annertunerusumik atuineq	16
3.1.5 Innarluutilinnut tunngasut pillugit pikkorissarnerit siunnerfillit	16
3.2 Suliniuteqarfigisaq 2: Ilinniartitaanerit ingerlanerisa ataqatigiinneruneri.....	19
3.2.1 Suliniutit sulit atualingitsunut tunngasut	19
3.2.2 Meeqqat atuafiat	20
3.2.3 Inuusuttunut ilinniartitaanerit, inuussutissarsiutinut ilinniartitaanerit aamma sulilernerit ikaarsaaneq	23
3.3 Suliniuteqarfigisaq 3: Innarluutilinnut suliasaqqarfinni sulisut ilinniartitaanissaannut pikkorissarnissaannullu periarfissat pitsaannerusut	27
3.3.1 Ulluunerani aamma ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini ilinniartitaanikkut suliniutit	27
3.3.2 Isumaginninnermut suliasaqqarfinni ilinniartitaanikkut suliniutit	28
3.3.3 Piginnaanngorsaaqqinnermi piginnaasaqalersitsiniartarnermilu ilinniartitaanikkut suliniutit	28
3.4 Suliniuteqarfigisaq 4: Suliffeqqarfeqqarfik inunnut innarluutilinnut inissaqartitsinerusoq	30
3.4.1 Majoriami sulisut innuttaasunik innarluuteqartunik tapersersuinissamut pikkorissassapput	30
3.4.2 Tunisassiornermik atuarfimmut assingusumik ingerlaneq	30
3.4.3 Innuttaasunik ataatsimiisitsinerit Majoriamit aaqquissuunneqartut	31
3.5 Suliniuteqarfigisaq 5: Peqqinnissakkut sullissinernut periarfissaqqarneq	33
3.5.1 Tarnikkut napparsimasunik sullissineq	33
3.5.2 Peqqinnissakkut sullissinernut nalinginnaasumik periarfissaqqarneq	35
3.5.3 Peqqinnissaaqqarfinni illut tikinneqarsinnaaneri	36
3.5.4 Peqqinnissaaqqarfinni attaveqqarneq aamma Peqqinnissaaqqarfiup neqeroorutai pillugit paasissutissat	36
3.5.5 Peqqinnissaaqqarfiup kommunillu akornanni piginnaanngorsaaneq piginnaanngorsaaqqiinerlu pillugit suleqatigiinneq pitsaannerusoq	37
3.6 Suliniuteqarfigisaq 6: Paasissutissat tunngavigineqartut pitsaannerusut	39
3.6.1 Sullissinikkut aaqquissuussinerup nutaap ingerlaavartumik malitseqartitsisarneq pitsaannerulersissavaa	39
3.6.2 Innuttaasunik misissuinissami aamma HBSC-mi innarluuteqarneq ilaassanersoq pillugu apeqquut	40
3.6.3 Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqqarfik Naatsorsueqqissaartarfik suleqatigalugu inuit innarluutillit pillugit kisitsisigit naatsorsuinernik saqqummersitsissaaq	40

3.7	<i>Suliniuteqarfik 7: Inissiat najugaqarfissatullu neqeroorutit pitsaannerusut . .</i>	42
3.7.1	Tikikkuminartuuneq pillugu malittarisassanik pitsaannerusunik imaqtartunik illuliornermi malittarisassat nutaat	42
3.7.2	Innarluutilinnut najugaqarfissatut neqeroorutitik ilusilersuinnermut nalinginnaasumik najoqqutassaq	43
3.7.3	Inissianik amigaateqarnermut pissutaasunik qulaajaaneq	43
3.8	<i>Suliniuteqarfik 8: Innarluutilinnut tunngasuni kajumissutsiminik peqataanissamat peqatigiiffinnut sinaakkutissat pitsaannerusut</i>	44
3.8.1	Innarluutillit peqatigiiffiini sulinermik ikorfartuineq	44
3.8.2	Kajumissuseqarluni inuuniarnikkut sulineq pillugu nittartagaq peqatigiiffinnut isumalluutaavoq pingaaruteqartoq	44
3.9	<i>Suliniuteqarfik 9: Innarluuteqarneq pillugu paasissutissiinnerup assigiinngisitsineq isummallu pigiliutiinnakkat annikinnerulersissavai</i>	45
3.9.1	Innarluutilinnit isiginninnerup ilanngutitinnissaanut ilitsersuineq	45
3.9.2	Tiliimut aningaasaliissutit Naalakkersuisunit qaffanneqarput	45
3.10	<i>Suliniuteqarfik 10: Kinguaassiutinut inunnnullu innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmi najugalinnut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit pinaveersaartinnissaanut ilisimasat</i>	46
3.10.1	Kinguaassiutit pillugit aqutsisunut sulisunnullu ilinniartitsinerit	46
3.10.2	Najugaqartunut kinguaassiutit pillugit ilinniartitsineq	47
3.10.3	Kinguaassiutit atoqatigiinnerlu pillugit politikeqarnermut piumasaqaatit assigiissarneqassapput	47
3.10.4	Suleqatitaanut nutaanut pikkorissaapallanneq	48
3.11	<i>Suliniutit suliniuteqarfiit aalajangersimasut avataanniittut</i>	49
3.11.1	Innarluuteqarneq tunuliaqutaralugu assigiinngisitsinerup inerteqqutaanera	49
3.11.2	Digitalikkut pissarsiarineqarsinnaanera nuna tamakkerlugu digitalinngortitsinissamat periusissiamut ilaavoq	49
3.11.3	Tapiliussap akuersaarneqarneratigut NP Innarluutillit pillugit ataatsimiititaliamut inuit innarluutillit nammeneq naammagittaalliuteqarsinnaapput	49
3.11.4	Naalakkersuisut suleriaasiat inunnik immikkut ittumik pisariaqartitsisunit eqqarsaatiginnippoq	50
3.11.5	Ajornartorsiornissamat upalungaarsimaneq	50
4.0	<i>Iliusissatut pilersaarutip naammassineqarnera</i>	52
4.1	<i>Iliusissatut pilersaarut pillugu allaffissornikkut ataqatigiissaarisut inuit pillugit politikikkut ataqatigiissaarisunut akisussaapput</i>	52
4.2	<i>Nalaakkersuisoqarfiit akornanni innarluutillit pillugit ataatsimiititaliaq</i>	52
4.3	<i>Iliusissatut pilersaarutip naammassineqarnissaanut takussutissat anguniakkallu</i>	53
4.3.1	Paasissutissanik pissarsiarineqarsinnaasunik immikkut ilisimasallit qulaajaapput	53
4.3.2	Inuit pillugit politikikkut ataqatigiissaarisut anguniakkat aalajangersimasut pillugit aalajangiissapput	53
4.4	<i>Tunuliaqutaasut</i>	54
5.0	<i>Atuakkat atorpeqartut</i>	56

1.0 Siulequt: Naalakkersuisut innarluuteqarnermut politikkiat

Naalakkersuisut innarluuteqarnermut politikkiat, inuit innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaa naapertorlugu, innarluutit inuup piginnaasakinnerulersimasup inuiaqatigiinni nalaattagai inuiaqatigiinnit pilersinneqarsimanerannik paasinninnermut tunngaveqarpoq. Allatut oqaatigalugu inuiaqatigiinni avatangiiiserisani akimmiffiit, inuup piginnaasakinnerulersimasup inuiaqatigiilluni inuunermi peqataanissaanut killiliigaangata innarluut pilersarpoq. Inuit piginnaasakinnerulersimasut tassaapput inuit sivisuumik timik-kut, tarnikkut, silassorissutsikkut imaluunniit malugisaqarsinnaanikkut piginnaasakinneru-lersimasut, aporfllu assigiinngitsut sunniivigeqatigiinnerisigut, allat assigalugit inuiaqati-giinni tamakkiisumik sunniuteqarluartumillu peqataanissaannut akornuserneqartut.¹

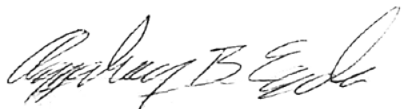
Akimmiffeqanngitsumik inuiaqatigiinnik pilersitsinissaq Naalakkersuisut innarluuteqar-nermut politikkianni siunertaavoq. Timikkut akimmiffinnut aamma inuiaqatigiit inatsisillu aaqqissugaaneritut tunngapput. Eqqarsartaatsikkut akimmiffinnut inoqatitsinnullu isiginnittariaasitsinnut aamma tunngapput. Akimmiffinnik piiaaneq siullertut politikkitigut suliaasaavoq, kisiannili aamma suliaasaq tamanna ataatsimoorluta suliarisariaqarparput. Piginnaasakinnera pinnagu inuttaa ornissavarput aamma inunnut innarluutilinnut immik-koortitsisarnermik, nikanarsaasarnermik kanngunarsaasarnermilluunniit naaggaartaria-qarpugut.

Inuit innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaa aallaavigalugu innarluuteqarnermut politikimut pingasunik tunngavinnik pingaarnernik Naalakkersuisut nassuiaapput:

Mainstreaming	Naleqqussaaneq	Ineriartorneq
- Politikkip aammalu aqutsinerup nalinginnaasuutitaannut inun-nut innarluutilinnut isiginnitta-riaaseq gitiutinneqassaaq - Pisortat neqeroorutaasa inun-nut innarluutilinnut pissarsia-rineqarsinnaanerannut sullissi-vinni assigiinngitsuni pisortani oqartussat akisussaasuuppu - Pisortani oqartussat aamma suliniutit nutaat ineriartortin-nerisa killiffiini tamani inuit innarluutillit pisariaqartitaasa eqqarsaatigineqartarnis-saannut akisussaasuuppu	- Inuiaqatigiit, inatsisit aam-malu pisortat sullissineri inunnut innarluutilinnut orninneqarsinnaanngorlugit naleqqussarneqassapput - Saaffiginissinnaanerut suliniutit nalinginnaasut naammatsinnagit, inuit innarluutillit ataasiakkaatut taartisiaqarnissaminnut aammalu allat assigalugit pegataanissaq anguniar-lugu akimmiffinnit aniguinissamut taparser-someqarnissaminnut periarfissaqassapput	- Inuit ataasiakkaat piginnaasaminnik piviusunngortit-sinissaminnut inuiaqatigiinnilu peqataanissaminnut periarfissaqassapput - Inuit innarluutillit namminnek kissaati-gisaminnik ineriartortitsinissaminnut periarfissaqassapput

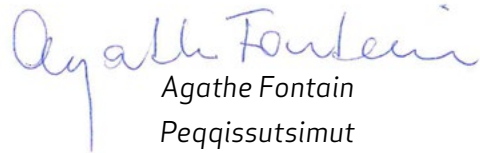
1 Inuit Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaa: [Convention on the Rights of Persons with Disabilities | OHCHR](#)

Naalakkersuisut tunngavinnut taakkununga siammasissumik peqataanissaq kissaatigaat tunngaviillu siaruarterneqarnissaannut sulissuteqarniarlutik. Kalaallit Nunaat inunnut innarluutilinnut inuiaqatigiinni akuutitsinerulersumut sivisuumik annertuumillu ineriartu- lermat tamanna pisariaqartinneqarpoq. Naalakkersuisut innarluuteqarnermut politikertik Kalaallit Nunaat tamakkerlugu innarluuteqarnermut Naalakkersuisut politikinngortik- kusuppaat. Nuna tamakkerlugu innarluutilinnut politikikkut iliuusissatut pilersaarut manna Kalaallit Nunaanni siullersaavoq, kisianni kingulliunaviannigilaq; inuiaqatigiinni atugassarititat innarluuteqartitsinernik pilersitsisartillugit inuiaqatigiinni ineriartornitta innuttaasunut tamanut ingerlaavartumik ineriartortinnissanut naleqqussarnissaa pisa- riaqarpoq.

Aqqaluq B. Egede

Meeqqanut, Inuusuttunut, Ilinniartitaanermut,
Kultureqarnermut, Timersornermut
Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoq

Agathe Fontain

Peqqissutsimut
Naalakkersuisoq

Jess Svane

Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut,
Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut
Naalakkersuisoq

Hans Peter Poulsen

Ineqarnermut
Attaveqaasersuutinullu
Naalakkersuisoq

2.0 Aallaqqaasiut iliuusissatullu pilersaarummi anguniagassat

Iliuusissatut pilersaarummi uani *"Inuit Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaata Kalaallit Nunaannit eqquutsinneqarnissaa pillugu nassuiaat"* aallaavigineqarpoq (matuma kingorna: Innarluutillit pillugit nassuiaat) (Naalakkersuisut, 2022). Inuit innarluutillit pillugit nassuiaammi suliaasaqarfiit Kalaallit Nunaanni Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissutit piumasaqaataanik naammassinnittut suliaasaqarfiillu Iliuuseqarfigisariakkat qulaajarnissaat siunertaasimavoq. Inuit innarluutillit pillugit nassuiaammi paasisat inerniliinerillu tunngavigalugit suliniutit iliuusissatut pilersaarummi matumani pingaarnersiorneqartariaqarsimapput. Innarluutillit pillugit nassuiaammi unammilligassat paasineqartut iliuusissatut pilersaarummi matumani suliarissallugit siunertarineqartut tullinguuttuni tulleriaarlugit takutinneqarput. Innarluutillit pillugit nassuiaammi ilaatigut erseqqissaatigineqarput:

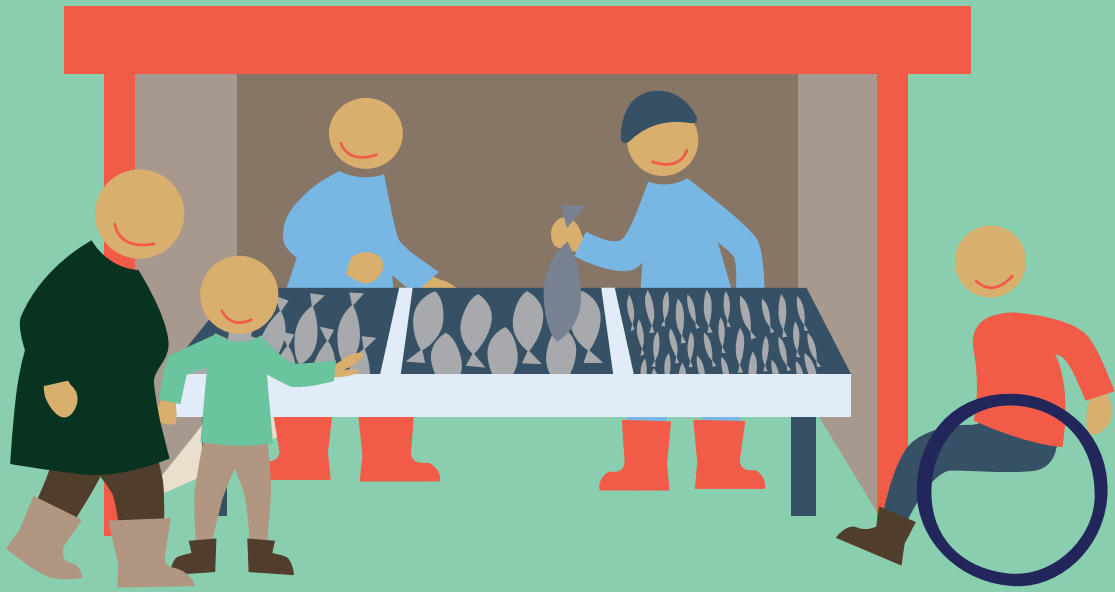
- Kommunit Inuit innarluutillit tapersorsorneqartarnerat pillugu Inatsisartut inatsisaat qanoq isillugu paasisaneraat atussaneraallu pillugit ilitsersuutitik amigaateqartut.
- Meeqqat atuarfianni atuartut innarluutillit ilaannakkooriarluni eqqortumik tapersorsuiffigineqarneq ajornerannut, misilitsinngitsoornermikkullu meeqqat atuarfiannik naammassinninneq ajornerannut atasumik unammilligassat.
- Immikkut atuartitsisarnerup iluani ilinniartitsisunik piginnaasalinnik immikkut ilinniarsimasunik amigaateqarneq.
- Innarluutilinnut suliaasaqarfimmi sulisut amerlanerit killilimmik ilisimasaqarnerat piginnaasaqarnerallu.
- Inuit innarluutillit ilinniarnissamut sulilernissamullu periarfissaasa killeqartinnerannut atassutillit.
- Inuit innarluutillit suliaasaqarfiit ilaanni Peqqinnissaqarfimmi suliarineqarnissamut neqeroorutitut oqitsumik takujuminartumillu periarfissaqartitsinernik maqaasisaqarput.
- Innarluutilinnut suliaasaqarfimmi naammanngitsumik paasisutissanut tunngaveqannginneq.
- Inunnut innarluutilinnut inissianik tulluurtunik amigaateqarneq.
- Innarluuteqarneq tunngavigalugu isummat pigiliutiinnakkat isornartorsuisarnerillu inuiaqatigiinni suli unammilligassaanerat.

Unammilligassat paasineqartut suliarisinnaanissaat siunertaralugu Naalakkersuisut suliniuteqarfiusussat qulingiluat iluanni suliniutissat pingaarnersiorneqarnissaannik Naalakkersuisut kissaateqarsimapput. Suliniuteqarfissat taakku qulingiluat saniatigut Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissut tunngavigalugu iliuusissatut pilersaarutit matuma suliarinerani suliniuteqarfissat qulingat ilanngunneqarpoq. Suliniuteqarfissat qulingat ulloq unnuarlu neqeroorutitut suliaasaqarfimmi nalunaarutitik pingasunik saqqummersit-sinerit tunngavigalugit ilanngunneqarpoq, tassani kinguaassiornermut tunngasut inunnullu innarluutilinnut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit pinngitsoortinneqarnissaat isiginiarneqarput (Statens Institut for Folkesundhed, 2023).

Iliuusissatut pilersaarummi suliniuteqarfissat qulinganni siunertaavoq:

1. Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaata pitsaanerumik atulersinnissaa, tassunga ilanngullugu kommuninut pisariaqarfiaatigut siunnersortinnissamut ilitersuutsinnissamullu periarfissaannik pitsanngorsaanaq.
2. Inunnut innarluutilinnut ilinniartitaanerup aqqissuussaanerani ataqatigiinnerumik ingerlatsinissamik pilersitsineq, tassunga ilanngullugit immikkut pisariaqartitat siusissukkut paasineqartarnissaannik qulakkeerinninneq inunnnullu innarluutilinnut suli atualinngitsunut neqeroorummiit meeqqat atuarfiannut ilinniaqqiffinnullu pitsaanerumik ikaarsaariarnerit.
3. Innarluutilinnut suliassaqarfimmi sulisut ilinniartitaanissaannut pikkorissarnissaannullu periarfissanik pitsanngorsaaneq.
4. Suliffeqarfinnik inunnut innarluutilinnut inissaqartitsinerusunik pilersitsineq.
5. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi qulaajaanermik aamma Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni suleqatigiinnermik pitsanngorsaaneq.
6. Inunnut innarluutilinnut inuunermi atugassarititanut tunngatillugu paasissutissanut tunngaviusunik pitsanngorsaaneq.
7. Inunnut innarluutilinnut inissianik naleqqussakkanik naammattunik peqarnissamut qulakkeerinninneq, tassunga ilanngullugit nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu Naalakkersuisut neqeroorutai aamma kommunini najugaqarfissatut neqeroorutit.
8. Innarluutilinnut tunngasuni peqatigiiffinnut aammalu kajumissutsiminnik suliqaqtartunut sinaakkutissat pitsaanerulersinneri.
9. Inuiaqatigiinni innarluuteqarneq pillugu paasissutissat nalinginnaasut pitsaanerulersinneri. Inunnut innarluutilinnut tunngasunik isummanik pigiliutiinnakkanik assigiinngisitsinernillu annikillisaanissaq siunertaavoq.
10. Ulloq unnuarlu neqeroorummi kinguaassiutinut tunngasunik ilisimasanik inunnnullu innarluutilinnut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit pinaveersaartinnissaannut pitsaanerumik suliniuteqarnissaq periuseqarnissarlu.

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfiup iliuusissatut pilersaarutit ineriartortinneranik sulineq ataqatigiissarsimavaa. Naalakkersuisoqarfik attaveqarfissatut toqqarneqarsimavoq, takuuk Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikeli 33 imm. 1 Nalinginnaasunngorsaaneq pillugu tunngavik malillugu suliniutinut ataasiakkaanut akisussaaneq naalakkersuisoqarfinnut akisussaasunut agguarneqarsimavoq. Iliuusissatut pilersaarummi suliniutit naammassinissaannut aningaasalersornissaannullu kikkut akisussaasersut ingerlaavartumik takuneqarsinnaavoq. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik innarluutilinnut politikip ataatsimoortumik ataqatigiissarneranut suli akisussaasuvoq.

3.0 Iliusissatut pilersaarummi suliniutit

Iliusissatut pilersaarummi matumani suliniutit immikkoortumi matumani allaaserineqarput. Suliniutit anguniakkanut qulinut naapertuuttumik suliniuteqarfigisassanut agguarneqarsimapput. Tamatuma saniatigut suliniuteqarfigisassat qulit avataaniittunik arlalinnik suliniuteqarpoq. Taakku allaaserineqarneri immikkut immikkoortumi katersorneqarput.

3.1 Suliniuteqarfigisaq 1: Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaannik pitsaannerusumik atuutilersitsineq

Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat 1. januaari 2020-mi atuutilerpoq inuillu innarluutillit pisinnaatitaaffiik suliasaqarfinni arlalinni pitsanngorsaalluni. Inatsisip malinneqarnissaata pitsaanerulersinnissaanut aamma inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiisa piviusumik naammassineqarnerisa qulakkeernissaannut erseqqissumik pisariaqartitsisoqarpoq.

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 1-ip iluani suliniutissat ineriartortinnissaannut, atortussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiusarnissaannut iluarsiiqqisarnissaannullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfigisaq 1-imi suliniutit pingaartumik Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku malinneqarnissaannut iluaqutaassapput:

- Meeqqat innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit artikeli 7
- Tikikkuminassuseq pillugu artikeli 9
- Nammineq inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 19
- Inuttut nikerarsinnaaneq pillugu artikeli 20
- Ilaqutariinni inuunerup ataqqineqarnissaa pillugu artikeli 23

3.1.1 Ingerlataqartut aamma akisussaaffiit agguataarneri pillugit takussutissiaq

Innuttaasut innarluutillit ikiortissarsiornerminni tapersersortissarsiornerminnilu oqartusar sat assigiinngitsut akornanni ingerlateqqinneqartarnermik misigisaqartarput. Inatsisinut tapersersorneqarnissamullu periarfissanut tunngasuni suminngaanniit siunnersorneqarsinnaaneq ilitersuunneqarsinnaanerlu nalornissutigisarlugit kommunini sullissisut aamma oqaluttuarput. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik kommuninut soqutigisaqartunullu allanut nassiunneqartussamik inunnut innarluutilinnut suliasaqarfimmi akisussaaffiit agguataarsimaneri pillugit allakkiussaaq.

Inunnut innarluutilinnut tapersersuisarneq pillugu Inatsisartut inatsisaanni § 11 naapertorlugu Inatsisartut inatsisaat manna malillugu Pissarsiffik (nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik) inuit innarluutillit taakkualu qanigisaannut siunnersuiuarnissamik ilitersuisarnissamillu suliasaqarpoq, taakkununngalu ilaavoq tapersersorneqarnissaaq pillugu aalajangiinernut naammagittaalliuteqarnissamut periarfissaaq kiisalu Inatsisartut

inatsisaat manna pillugu kommunalbestyrelsimut siunnersuisarnissaq ilitersuisarnissarlu, taakkunungalugu ilaapput tapersuiffigineqarnissamut periarfissat sulianillu suliarinnittarnerit. Ilanngullugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik inunnut innarluutilinnut tapersersuisarneq pillugu inatsisit pillugit kommunini sulianik suliarinnittartunut siunnersuisarnissamik ilitersuisarnissamillu suliassa qarpoq.

Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut inatsisissatut siunnersuummik 2024-mi Inatsisartut Ukiakkut Ataatsimiinneranni saqqummiussinissaq siunertaralugu inatsimmik piareersarneq aallartinneqarsimavoq. Inatsisissatut siunnersuummi pingaarnertut inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiik pitsanngorsaannissaq kiisalu inunnut innarluutilinnut suliassa qarfimmi akisussaaffiit agguataarsimanerannik malittarisassat erseqqissarnissaat siunertaapput, tassa imaappoq kommunit Namminersortullu Oqartussat akornanni akisussaaffinnik agguataarineq.

Inunnut innarluutilinnut Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiisutaanni "naalagaaffiit peqataasut" inunnut innarluutinnut tamanut inuit pisinnaatitaaffiisa tunngaviumillu kiffaangissuseqarnissamut pisinnaatitaaffiisa qulakkeernissannik siuarsaaffiginissaannillu pisussaaffilerneqarput, kisianni isumaqatigiisummi taaneqanngilaq naalagaaffimmi kina pisinnaatitaaffinnik atortussanngortitsinissamut sulinermini suliqaassanersoq. Tamanna naalagaaffiup suliassarivaa. Kalaallit Nunaanni Inatsisartut, Naalakkersuisut kommunillu Innarluutilinnut Isumaqatigiissut malillugu pisinnaatitaaffiup suliarinissaanut akisussaannermik isumagisaqassapput.

3.1.2 Meeqqat innarluutillit pillugit suliqaarfinni suleqatigiinnermi ilitersuussineq

Meeqqat innarluutillit tapersersorneqarnissaannut tamakkiisumik isiginnittumik periuseqarnissaq qulakkeerniarlugu Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik suleqatigiissitamik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiimmit, Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiimmit, Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfiimmit kiisalu Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfiimmit peqataaffigineqartumik pilersitsissaaq. Suleqatigiissitaq pisortat ingerlatsiviini assigiinngitsuni tamakkiisumik isiginnittumik meeqqanut innarluutilinnut tapersersuinnermik periuseqarnermut iluaqutaasinnaasumik ilitersuummik suliqartinneqassaaq. Kommunit ilitersuutip suliarinissaanut tunngatilugu sulinermi ilaatinneqarumaarput.

3.1.3 Kommunit ikorfartuinissamut Pissassarfik pingaarutilimmik inissisimavoq

Innarluutillit pillugit nassuiaammik kommunit, peqqinnissaqarfik, sulisitsisut aamma ilinniarfeqarfiit, innarluuteqartuunerup kingunerisaanik, inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii kiisalu inunnut innarluutilinnut tapersersuineq tulluarsaanerlu pillugit ilisimasanik nutartikkanik attuumassutilinnillu amigaateqartut innarluutillit peqatigiiffiit uparuarneqarpoq. Pissassarfik aamma isumaqarpoq ullumikkornit pisunit Pissassarfiup neqeroorutannik kommunit iluaquteqarnerusinnaasut.

Pissassarfik atortussanik ilisimasanillu innunut sulianik ilisimasalinnut pilersuisuuvog

Pissassarfik (nuna tamakkerlugu innarluutilinnut sullissivik) nutaaliaasoq Sisimiuniippoq aamma tassaalluni innuttaasunut innarluutilinnut, ilaqutaannut suliatigullu sulisunut piginnaangorsaanermik, piginnaangorsaqqinnermik siunnersuinnermillu neqerooruteqartartoq. Pissassarfik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi immikkoortortaavoq. Pissassarfik innuttaasut innarluutillit pitsaanerpaamik qanoq nammineq inuuneqarsinnaanerannik kommuninut siunnersuilluni tapersersuisarpoq. Pissassarfik innarluutillit pillugit ilisimasanik pissarsinnermik siammarterinnermillu siusinnerusukkut IPIS-ip (innarluutillit pillugit ilisimasaqarfiup) suliaani tiguisimavoq. Pissassarfik kalaallisut danskisullu pissassarfik.gl-imi nutaanik ingerlaavartumik saqqummiussisarpoq. Atortussat kommuninut aamma allanut innunik innarluuteqartunik suliaqartunut pingaarutilimmik isumalluutaapput. Ilisimasanik pisariaqartitsinerup qulaajaaffiginerini Pissassarfiup kommunit ilanngutarpai.

Pissassarfik pillugu periusissiaq sullissinerlu pillugu quppersagaq

Kommunit innuttaasullu Pissassarfimmik qanoq iluaquteqarsinnaanerannik erseqqissasumik periusissiamik aamma sullissineq pillugu quppersakkamik 2024-mi ukiakkut Pissassarfik saqqummiussissaaq. Periusissiaq makkuninnga imaqarpoq:

- Ungasianiit ilitersuussinnermut atortorissaarutini pitsaanerusumik iluaquteqarneq
 - Videukkut oqarasuaatikkulluunniit oqaloqatigiinnikkut mailikkulluunniit ungasissumit nakorsartitsinnermik, siunnersuinnermik ilitersuinnermillu neqerooruteqarneq. Innuttaasut (taakkunungalu qanigisaasut) Pissassarfimmi katsorsartinnissamik akuerineqarsinnaanngitsut ungasissumit ilitersorneqarinnikkut aamma siunnersorneqarsinnaapput.
- Pikkorissartitsinnermik attuumassutilinnik neqeroornissamik piareersaaneq aamma kommunini atorfilinnut innarluuteqarneq pillugu atortut
 - Pikkorissartitsinissat neqeroorutiginerat pillugu paasissutissat Pissassarfiup nittartagaani facebookimilu quppernerani nassaassaapput. Tamatuma saniatigut neqeroorutit soqutiginaatillit kommuninut toqqaannartumik nassiuuneqassapput. Sulisut pikkorissartitsinnermi peqataaneranni kommunini innarluutilinnut sulinikkut piginnaasat nukittorsaaffiginissat siunertaavoq.
- Pissassarfiup neqeroorutaasa erseqqissarneri
 - Neqeroorutit ersarinnerulernissat ilaatigut KNR, Pissarsiffiup nittartaga facebookimilu quppernera, kommuninik suleqateqarnerit aamma kommuninut isummernissamut tunngavissiat aqqutigalugit pisassaaq.
- Pissassarfimmut saaffiginninnernut tassungalu pissutaasunut kisitsisitigut paasissutissat aqqutigalugit paasissutissanik katersinissaq.
 - Pissassarfimmut saaffiginninnerit tamarmik suliffeqarfiup iluani nalunaarsorneqassapput.
- Pissassarfimiinnerup naammassinerata kingorna sungiusarnissamut pilersaarutit malitseqartinneri
 - Katsorsaanerup naammassinerata kingorna sapaatit akunneri marluk ingerlareerpata innuttaasut attavigineqassapput.

3.1.4 Innuttaasut innarluuteqartut nammineq angerlarsimaffimmiiginnarnissaannik pitsaanerulersitsisumik oqilisaassinernik annertunerusumik atuineq

Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaanni nr. 13, 12. juni 2019-imeersumi kommunit oqilisaassiffissamik neqeroornissaannik peqquneqarput, taamaalillutik innuttaasut innarluutillit sapinngisamik sivisunerpaamik namminneq angerlarsimaffimminiinniassammata. Ulloq unnuarlu neqeroorutini oqilisaassiffiusunik alli-liisoqarnissaa pilersaarutaasimavoq.

Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaata akuerineqarneranut atatillugu kommunit Namminersorlutillu Oqartussat ataatsimoortumik tapiissutit 2020-mi aamma 2021-mi 25,5 mio. kr.-nik, 2022-mi 25 mio. kr.-nik, aamma 2023-mi 24 mio. kr.-nik ilaneqarnissaat isumaqatigiissutigaa, taakkunannga 5 mio. kr.-t oqilisaassinisq pillugu inatsisitigut aalajangersakkami tunngavilersorneqarlutik. Ulloq unnuarlu neqeroorutini inuuneq naallugu najugaqartarnerit annikillisinnissaannut oqilisaassineq pillugu malittarisassat pitsanngorsarnissaat siunertarineqarsimavoq. Meeqqanut innarluutilinnut angajoqqaanik oqilisaassinernup meeqqat innarluutillit angajoqqaaminni peroriartornissaannut pitsaanerusumik periarfississavai.

Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaata ulloq unnuarlu neqeroorutini kommunit oqilisaassisarnissaannut Naalakkersuisunit neqeroorfigineqarnissamik periarfissiisaaq. Ulloq unnuarlu neqeroorutini oqilisaassinissamut inissanik sulipilersitsisoqarsimanngilaq. Taamaattumik suliniutit uku aallartisarneqarput:

- Nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu neqeroorutini oqilisaassinissamut inissanik pisariaqartitsinermik qulaajaanissaq kingornalu inissanik taakkuninnga pilersitsinissaq pillugu kommuninik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik suleqateqassaaq. Siunertaq tassaavoq inuit innarluutillit amerlanerusut nammineq angerlarsimaffimmiiginnarnissaat. Ullumikkornit pitsaanerusumik isumalluutini atuinnissamut kommunit immaqa periarfissaqarput. Pisariaqartitsinermik qulaajaanik siunissami ungasinnerusumi innuttaasut amerlanerusut Namminersorlutik Oqartussat ulloq unnuarlu neqeroorutai pinnagit kommunit najugaqarfissatut neqeroorutaanniissinnaanissaannik, Namminersorlutik Oqartussat kommunillu ataatsimoortumik qanoq isumaginninnissaannut inassuteqassaaq. Taamaalilluni Namminersorlutik Oqartussani ulloq unnuarlu neqeroorutini piginnaasaq atorineqarunnaartoq oqilisaassinermi inissanut atorineqarsinnaalissaaq.
- Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik kommunit suleqatigalugit meeqqanut innarluuteqartunut 18-it ataallugit ukiulinnut ilaqutariinni paasisartuni oqilisaannissaannut pitsaanerusumik periarfissiisaaq. Meeqqat innarluutillit amerlanerusut ulloq unnuarlu neqeroorummiinnatik angajoqqaaminni najugaqaannarnissaat siunertavoq.

3.1.5 Innarluutilinnut tunngasut pillugit pikkorissarnerit siunnerfillit

Innarluutilinnut suliaasqarfimmi kommunini sulianik suliarinnittartunut aamma inunnut innarluutilinnut illersuisunut Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik pikkorissartitsinernik ingerlataqassaaq. Pikkorissarnissap pisariaqartinneranut aamma ingerlaavartumik uteqqinneqartumillu pikkorissarnissamut kommunit pisariaqartitaannik tulluarsaanermut

sammisumik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik annertuumik soqutiginnippoq. Kommunit, Tilioq, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaanni Siunnersuisoqatigiit aamma innarluutillit peqatigiiffii suliasaqarfiit uku pitsaanerulernissaannik annertuumik pisariaqar-titsisoqartoq ilaatigut uparuarsimavaat:

- Suliaqarfinni assigiinngitsuni suleqatigiinneq aamma immikkoortumut akisussaassuseqarneq
- Iliuusissatut pilersaarusiorneq sullissinerullu pitsaassuseqarnera
- Innarluutilinnut tunngasuni kommunit pitsaassutsikkut malitassaar; innuttaasut tapersorsorneqarnernut sunut pisinnaatitaaffeqarlutik takusinnaammasuk, pitsaassutsikkut malitassat immikkuualuttuunerusariaqarput
- Sulianik suliarinninnermi innuttaasut pisinnaatitaaffiinik isiginninniarnernerneq

2024-mi Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik ilaatigut Ombudsmandip pisinnaatitsisar-nermut ilitersuusiasa tunngavigalugu ilaatigut innarluutilinnut suliasaqarfimmi aqqis-suussamik sulianik suliarinnittarnermut ineriartortitsiniarpoq pikkorissartitsinernillu ingerlatsilluni.²

2024-mi Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik saniatigut kommunini innarluutilinnut suliasaqarfimmi sulianik sullissisunut aqutisunullu uku sammisaralugit onlinekkut saqqum-miussissaaq: killiffik pillugu nalunaarusiaq, iliuusissatut pilersaarut, ineriartortitsinermut pilersaarut, qulaajaaneq, tikeraarluni angalanerit, tapersersuinernik allannguinerit taa-maatitsinerilluunniit, akinik naleqqussaaneq, tapersersuinermik periarfissat aamma nali-lersuineq pilersaarullu.

2025-mi Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik Innunut innarluutilinnut tapersersuisar-neq pillugu Inatsit nutaaq pillugu pikkorissartitsinernik ingerlatsiniarpoq, tamatumalu Inatsisartut 2024-mi ukiakkut ataatsimiinneranni saqqummiunneqartussatut naatsor-suutaavoq.

2 Ombudsmandip pisinnaatitsisarnermut ilitersuusiasa:
<https://www.ombudsmandi.gl/myndighedsguide>

3.2 Suliniuteqarfigisaq 2: Ilinniartitaanerit ingerlanerisa ataqatigiinneruneri

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik aamma Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 2-p iluani suliniutissat ineriartortitsiffiunissaannut, atortussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiusarnissaannut iluarsiiffigisarnissaannullu akisussaapput.

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik atualersussanut suliassaqaarfimmut akisussaavoq taavalu Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik tunngaviusumik atuarfimmut kiisalu inuusuttut ilinniarnernut, inuussutissarsiutinut ilinniarnernut ilinniarnernullu ingerlaqqiffiusunut akisussaalluni. Suli atualinnginnermiit naammassilluni ilinniagaqalernermut atuartut atasiakkaat ataqatigiissumik ingerlanissaat siunertaralugu suliniutit taakkulu ineriartorneri naalakkersuisoqarfiit attuumassuteqartut akornanni ataqatigiissarneqarput.

Suliniuteqarfigisaq 2-mi suliniutit pingaartumik Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi artikelit uku malinneqarnerinut iluaqutaapput:

- Meeqqat innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit artikelit 7
- Namminersortumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikelit 19
- Ilinniartitaanermut pisinnaatitaaffik pillugu artikelit 24
- Sulineq suliffeqarnerlu pillugit artikelit 27

3.2.1 *Suliniutit suli atualinngitsunut tunngasut*

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi Meeqqanik Inerisaanermut immikkoortortaqaqfiup meeqqanut suli atualinngitsunut, tassa meeqqanut 0-6-inik ukiulinnut suliassaqaarfimmi inerisaanermik atuutilersitsinermillu suliassat akisussaaffigai. Meeqqat innarluutillit ulluunerani neqeroorutiniittut immikkut pisariaqartissinnaasaasa siusissukkut paasisarnissaannut meeqqat atuarfimmut nuunnissaannut ataatsimullu inuunerup ingerlanerani atugarissaarnissaannut ineriartornissaannullu pingaaruteqarluinnartuupput.

Siusissukkut nassaarniarneq

Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi suli atualinngitsunut siunnersortit nuna tamakkerlugu ulluunerani neqeroorutini sulisunik pikkorissaasarnernik annertuumik misilittagaqarput. Siunnersortit ukiuni kingullerni atugarliornermut takussutissanik sulisut nassaarniarnissaannut ikiornissaannik sammisaqarsimapput. Sulinermi tassani misilittakkat inunnut innarluutilinnut tunngatillugu immikkut pisariaqartitat nassaarinissaannut atorneqarsinnaapput, pissusilersornerimmi allaanerukkajuttut sulisunit eqqumaffigineqartartussaamata. Taamaattumik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik inunnut innarluutilinnut tunngatillugu immikkut pisariaqartitanik nassaarnissaq pillugu pikkorissarnernik neqerooruteqarpoq atortussanillu suliaqarsimalluni. Atortussat sulisunut perorsaanikkut ilinniar-simanngitsunut imaluunniit killeqartumik ilinniarsimasunut atorneqarsinnaassapput. Ilinniartitsissutit ilinniartitsinermilu atortut elektroniskiusut nittartakkatigoortullu atorneqassapput, najugaqarfinni minnerni avinngarusimasunilu sulisut ilinniartitsisummik aamma iluaquteqarsinnaaniassammata.

Tapersorsorneqarnissamik immikkut pisariaqartitaqarneq pillugu ilimagisaqarnermi iliuuseqarnissamut ilitersuut

Meeqqap immikkut suliniuteqarfiginissaanik pisariaqartitsineranut imaluunniit tapersersorneqarnissaanik immikkut pisariaqartitsineranut takussutissamik paasisaqarnissamut ulluunerani neqeroorutini sulisunut Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik ikorfartuissaaq. Meeqqap ataatsip innarluuteqarnermut tunngatillugu immikkut tapersersorneqarnissaa-nik pisariaqartitsisinnaanerani takussutissamik paasisaqarnermi, sulisunit atorineqarsinnaasumik iliuusissatut ilitersuummik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik taamaattumik suliaqarpoq. Iliuusissatut ilitersuut ilaatigut sulisut meeqqap immikkut tapersersortariaqarnerani naliliginik katsorsaanerup ingerlaqqinnissaanut qanoq siunnersuisinnaanerannut ilitersuisinnaanerannullu nassuiaammik imaqassaaq.

Perorsaanikkut tunngaviit ilanngutsitsinerusut

Meeqqanik qulaajaaneq sivisuumik ingerlanneqartarpoq peqqinnissaqarfillu meeqqat tarnikkut qulaajarnissaannut amerlanertigut piginnaasaqarneq ajorluni. Taamaattumik innarluuteqarnermut tunngatillugu meeqqanik immikkut pisariaqartitsisunik inissaqartitsisumik perorsaanikkut isiginninnissamut iluaqutaasumillu pisariaqartitsisoqarpoq. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfiup PI/SPS³ suleqatigalugu suliaasaqarfimmi tassani ilinniartitaanikkut pikkorissartitsisarnikkullu neqeroorutit ineriartortinnissaannut itisilernissaannillu suliaq aallartissimavaa. Pikkorissarnissamut neqeroorutit ulluunerani neqeroorutini pisariaqartitsineranut nalimmassarneqassapput.

Nunani tamalaani nalinginnaasumik perorsaanikkut avatangiisini immikkut perorsaanikkut tunngaviit aallaavigalugit sulineq atugaanerulersimavoq. Tamanna meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut pisariaqartitsinngitsunullu iluaqutaassaaq.⁴

2024-mi PI/SPS Immikkut Pisariaqartitsisunut Sammivilimmik Perorsaanilerinermi Ilinniakkami modulunik, ulluunerani paaqqinnittarfinni pisariaqartitsineranut naammassinittussamik ineriartortitsissaaq. Moduli modulit immikkuullarissutut tiguineqarsinnaasariaqarput, ulluuneranilu paaqqinnittarfinni sulisunut Perorsaasutut immikkut Ilinniarnissanut ilaasumik ilaasariaqarlutik. Moduli ineriartortitsiffiunerannut atatillugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfimmi Meeqqat Ineriartortitsiffiunissaannut Immikkoortortaarfik sammisassanut attuumassutilinnut sulinikkullu suliaassanut tunngatillugu PI/SPS-imik oqaloqatigiinnernik pilersitsissaaq.

3.2.2 Meeqqat atuarfiat

Meeqqat innarluutillit meeqqat innarluuteqanngitsut assigalugit taamaaqataanik pitsaasuseqartumik atuartinneqarnissamut pisinnaatitaaffeqarput. Meeqqat atuarfianni aallaavigineqartoq tassaavoq atuartut atuaqatigiinni tunngaviusuni inissaqartinneqassasut. Taamaattumik meeraq ataaseq amerlanerusulluunniit tamatuminnga pisariaqartitsissap-pata, atuartitsinerup aamma atuaqatigiinni ataasiakkaani pissutsit allat naammaginar-tu-

3 PI/SPS: Perorsaanermik Ilinniarfik/ Socialpædagogisk Seminarium

4 Takuuk assersuutigalugu nalunaarusiaq: Evaluering af Nest i Aarhus 2015-2019 (PPR, Børn og Unge, Aarhus Kommune, 2019).

mik tulluarsarnissaannik pisariaqartitsisoqarpoq. Atuartup immikkut atuartinneqarnissaa pitsaaneruppat soorunami tamanna periarfissaassaaq.

Immikkut atuartitsinermi atuartut soraarummeernissamut periarfissaqassapput

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup nalunaarusiaani takuneqarsinnaavoq specialklassimi 10. klassini atuartut taamaallaat 12,6%-ii piffissami 2017-2021-mi atuartitsissummi ataatsimi arlalinniluunniit meeqqat atuarfianni naggataarutaasumik soraarummeersimasut. Taakkununga 87%-ii naggataarutaasumik soraarummeersimangillat (Uddannelsesstyrelsen, 2022, s. 6). Naalakkersuisut tamanna naammaginangitsumik appasippallaartutut isigaat. Iluatsilluartumik atuarneq meeqqap inuunera naallugu atugarissaarnissaanut inuuneratalu pitsaassusaanut pingaaruteqarluinnarpoq (Mortensen, Andreasen, & Tegtmejer, 2020; Vinnerljung, Berlin, & Hjern, 2010). Meeqqat piginnaaskinnerulersimasut meeqqat atuarfianni soraarummeernissaanut tapersersornissaat pingaaruteqarluinnarpoq, tamatumunga pissutaavoq meeqqat atuarfianni inaarutaasumik misilitsinneq ilinniarnerni ingerlariaqqinnissamut pitsaasunik tunngavissiisarmat.

Inuusuttut soraarummeertanngitsut ikilisanarlugit ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup ilitersuut "Immikkut atugaqarluni misilitsinneq misilitsittussaajunnaarnerlu" saqqummer-sissimavaa (Uddannelsesstyrelsen, 2020). Iltersuummi atortoqarnissamik tulluarsaarnissamut periarfissat, malittarisassatigut tunngaviit aamma suliasaqqarfimmi malittarisassat eqqortumik atorneqarnissaannut atuarfiup pisortaata akisussaanera erseqqisarneqarpoq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik atuartut immikkut pisariaqartitsisut naggataarutaasumik soraarummeernissaasa tulluarsarnissaannut akisussaaffeqarnerat pillugu kommuninut atuarfinnullu ilitersuinissamut ataavartumik sammisaqarsimavoq.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup atuarfiit suleqatigalugit atuartut amerlanerusut meeqqat atuarfianiit soraarummeertarnissaat sulissutigerusuppaa. Siunertamut tassunga tunngatillugu suleqataasut tamarmik Meeqqat atuarfianni immikkut atuartitsisarneq aamma allamik immikkut ittumik perorsaanikkut ikiorsiisarneq pillugit Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaannik ilisimasaqarnissaasa qulakkeernissaat naleqquttuussaaq. Atuarfimmi sulinermi nalunaarutip aallaavigineqarnissaa matumani siunertaavoq. Tamanna siunertaralugu atuarfiit ilumut atuartoq immikkut atugassaqqartitaalluni misilitsinnernut peqataasinnaanersoq imaluunniit misilitsinnernut tamanut ataasiakkaanulluunniit peqataassanersoq qulakkeerneqartariaqarpoq. Tamanna MISI suleqatigalugu pisinnaavoq.⁵

Suliat aalajangersimasut uku suliarineqassapput:

- Meeqqat atuarfianni immikkut atuartitsisarneq aamma allamik immikkut ittumik perorsaanikkut ikiorsiisarneq pillugit Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaannik tassungalu ilitersuummik aamma immikkut atugaqarluni misilitsinneq misilitsittussaajunnaarnerlu pillugit ilitersuummik atuutilersitsinerit.
- Atuartut immikkut atugaqarlutik misilitsissanersut misilitsittussaajunnaassanersulluunniit pillugit nalilersuinermit aalajangiinissamullu suliamut tunngasutigut tunngavilersuisarnermit piumasaqaasiornissaq.

5 MISI: Perorsaanikkut tarnip pissusaatigut siunnersuineq/
Pædagogisk-psykologisk rådgivning

- Tamatuma saniatigut Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik Meeqqat atuarfianni inaarutaasumik naliliineq pillugu Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaannik iluarsaassilluni aallartissimavoq. Tassuunakkut misilitsittarnerit ullutsinnut naleqqunnerulissapput atuartullu ulluinnarni atuartinneqarnerat, digitalikkut atorut aqqutigalugit, interneteqarluni il.il. pisartut eqqarsaatigineqarnerulissallutik.

Meeqqat atuarfianni immikkut atuartitsineq: Ilinniartitaanermik aamma ilinniaqqinnissamut pisariaqartitsineq

Inatsisit naapertorlugit Innarluutillit pillugit nassuiaat malillugu (qupp. 42) ilinniartitsisut immikkut ilinniarsimasut annertuumik amigaataapput. Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik Ilisimatusarfimmi Ilinniartitaanermut Institutti suleqatigalugu immikkut atuartitsinerup iluani piginnaasaqartunik ilinniartitsisunik amerlanernik ilinniartitsiniarpoq. Tamanna aamma Innarluutilinnut suliasaqarfimmi sulisut ilinniarnissaannut, ilinniaqqittarnissaannut pikkorissartarnissaannullu Periusissatigut iliuusissatigullu Pilersaarummut takkuttussamut ilaasussaassaaq (takuuk immikkoortoq 3.3), taannalu 2024-mi saqqummersinneqassaaq.

Suliniutit ilaatigut makkuupput:

1. Ilinniartitsisunut aammalu immikkut pisariaqartitanut ilinniartitsisunut immikkut perorsaannermi qarasaasiakkut ilinniaqqinneq piginnaanngorsarfiusoq, immikkut perorsaannermi susassaqarfinni arlalinni atuartunut immikkut pisariaqartitsisunut imaluunniit atuartunut ilikkarniarnikkut ajornakusoortitsisunut ilinniartitsineq sammisaralugu.
2. Immikkut Pisariaqartitsisunut Sammivilimmik Perorsaanelinerinermi Ilinniakkamut ilinniartitsisunik amerlanerusunik tigusaqartarneq.
3. Ilaatigut nalinginnaasumik ilinniartitsisutut ilinniartitaanermi immikkut atuartitsinerup/perorsaannermi atuartitsinerup qaffanneqarnera.
4. Ilinniarnernup aqqissugaanerani nutaanerpaami 2022-meersumi immikkut perorsaasarnernup isiginiarneqarnerulernissaa.

Meeqqat atuarfianni ilinniartitsisunut atuarfinnilu siunnersortinut pikkorissarnerit ilitersuussinerillu

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik immikkut atuartitsineq pillugu ilinniartitsisunut pikkorissartitsinerinik, ilitersuinerinermi atortunik siunnersuinerinillu ikiuussinnaavoq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik immikkut suliasaqarfik pillugu ilisimasaqartunik atuarfinni siunnersortinik pilersuitsitsiniarnermi annertuumik ilungersuuteqarpoq. Atuarfinni siunnersortit eqqortumik ilisimasaqartut pilersuitsilernissaat, sulisoriinnarnissaat pikkorissartinnissaallu Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfimmit pisariaqartinneqarpoq. Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfiup atuarfinni siunnersortai kingumut atuarfinni ilinniartitsisunik najukkani pikkorissaallutillu ilitersuissapput, taamaalilluni ilisimasat najukkaniilerlutillu siaruartissapput. Suli atualingitsunut tunngasuni Danmarkimi Styrelse for Uddannelse og Kvalitet suleqatigalugu "train-the-trainer-metode"-mik taaneqartartumik pingaaruteqartumik misilittagaqaler toqarsimavoq (Social og indenrigsministeriet, Justitsministeriet, Naalakkersuisut, 2020, s. 50). Immikkut atuartitsinerinermi Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik taamaaqataanik suleqatigisassanik naleqquttunik ujartuissaaq, tassunga ilanngullugit Danmarkimi ilinniarfeqarfiit.

Immikkut atuartitsisarnerup iluani pisariaqartitsinermik qulaajaaneq

Meeqqat atuarfianni atuartut tamarmik atuartup ineriartornerani anguniakkat sammiviillu pillugit iliuusissatut pilersaaruteqartinneqassapput. Iliuusissatut pilersaarut atuartut ataasiakkaat atuartitsinermiit pissarsiaqarnerinik aqqissuussamik nalilersuinermit malitseqartitsinermilu atorineqassaaq atuartullu immikkut suliniutigineqarfigineqarnissamik pisariaqartitsisut peqataatinnissaannut qitiusumik sakkuussalluni. Iliuusissatut pilersaarutiniq suliaqarneq oqinnerulersinniarlugu ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik iliuusissatut pilersaarusiornissamut najoqqutassiorsimavoq. Iliuusissatut pilersaarutit pissarsiarineqarsinnaassapput, taamaalillutik ilinniarteqarfiit allat suliniutinik, atuartunut ataasiakkaanut ingerlanneqareersimasunik iluaquteqarsinnaaniassammata.

Atuarfiit iliuusissatut pilersaarutiniq atuinerat aamma iliuusissatut pilersaarutit atuartut atuartsinermi pissarsiaqarnerannut pingaaruteqarneri pillugit ilisimasat pisariaqartineqarput. Taamaammat ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik meeqqat atuarfiini pitsaasutsikkut amerlassutsikkullu misissuinissamik aallartitsiniarpoq. Aqqissuussinermut, ilinniartitsinermut, peqataatitsinermut, qimatsinissamut piareersaasarnermut immikkut ittumik neqeroorutit kiisalu atuartup suliatigut inuttullu ineriartornera atugarissaarneralu misissuinernit qulaajarneqassapput. Suliatigut qaffasissutsit, atugarissaarneq inuttullu piginnaasat eqqarsaatigalugit ilinniartitsisut kommunillu atuartunut pitsaanerumik ineriartortitsissappata, suut pisariaqartinneraat pillugu qulaajaanissaq anguniagaavoq.

Misissuinerup inernerissavai:

- Immikkut ittumik atuartitsisarnerup iluani pisariaqartitanik amigaatinillu naliliinermik inerniliinermillu imalimmik nassuiaat
- Iliuusissatut pilersaarut pisariaqartitanut siuliani taaneqartunut tunngatillugu suliniuteqarfigisassamik imalik nalunaarut tunngavigalugu suliarineqassaaq
- Iliuusissatut pilersaarummit innersuussutit pikkorissartitsinernik, ilinniakkanik ilinniaqqiffissanillu pilersitsinernik kiisalu atuartunik immikkut ittumik pisariaqartitsisunik sullissinermi periutsinik ineriartortitsinermik inerineqassapput

Atuarsinnaanikkut allassinnaanikkullu ajornartorsiuteqarneq imaluunniit naqinnernik ilisarinnissinnaannginneq akiorniarlugu nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarut

Inatsisartut 2021-mi Ukiakkut Ataatsimiinnerminni aalajangerput, meeqqat, inuusuttut inersimasullu atuarniarnikkut allanniarnikkullu ajornakusoortitsisut ikiorserniarlugit nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiortoqassasoq. Taamaattumik ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik iliuusissatut pilersaarusiortuluni aallartissimavoq inaarutaasumillu aalajangiiffigisassatut tunngavissatut missingiut 2024-p naanerani Naalakkersuisunut tunniunnissaa naatsorsuutigalugu.

3.2.3 Inuusuttunut ilinniartitaanerit, inuussutissarsiutinut ilinniartitaanerit aamma sulilernermut ikaarsaarneq

Inuit innarluutillit inuusuttunut ilinniartinnit aamma inuussutissarsiutinut ilinniartinnit suliffeqarnermut erseqqissumik ikaarsaarfeqarnissaasa qulakkeernissaat pingaaruteqarpoq.

Ilinniartitaanermut tunngasuni inatsisitigut tunngaviit ingerlaavartumik nutarterneqarneri

Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup ilinniartitaanermut tunngasuni inatsisitigut tunngaviit ingerlaavartumik nutarternerini inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiisa erseqqissarnissaat sammisimavai. Tamanna meeqqat atuarfiannut, inuusuttut ilinniartitaanerannut, inuussutissarsiutinut ilinniartitaanernut ingerlaqqillunilu ilinniartitaanernut atuuppoq.

Inuussutissarsiutinut ilinniartitaanerni tiguneqarnissamut piumasaqaatit periarfissaliinerusut

Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik inuusuttut innarluutillit ilinniakkap ingerlanerani naammaginnartumik naleqqusaanikkut nalinginnaasumik inuussutissarsiutinut ilinniakkamik ilinniagaqarsinnaasut inuussutissarsiutinut ilinnialernissamut periarfissaannik pitsanngorsaavoq. Tamanna assersuutigalugu ilinniarniarloq inuussutissarsiummut ilinniakkami tigusaanissani sioqqullugu praktikerfissamik isumaqatigiissuteqarnissaanut piumasaqaataasimasup peerneratigut pisimavoq.

Inuusuttunut ilinniartitaanernut, inuussutissarsiutinut ilinniartitaanernut aamma suliffeqarfeqarfinnut immikkut sammisaqartut

Inuusuttunut innarluutilinnut ilinniarnermut atatillugu suliffimmiinnissamut periarfissanik pitsaanerusunik pilersitsisoqarnissaanik pisariaqartitsisoqarpoq. Tamatuma saniatigut praktikerfissanik sulisitsisunillu suleqateqarluarnissaq tamatumunnga pisariaqarpoq kiisalu suliffeqarfiit inunnut innarluutilinnut qanoq naleqqussarneqarnissaat pillugu siunnersuineq pisariaqarluni. Taamaattumik Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik ilinniartitaanerit suliffeqarfiillu qanoq inuit innarluutillit immikkut pisariaqartitaannut tulluarsaasinnaaneri pillugit angajoqqaanik, atuartunik, ilinniarfeqarfinnik, kommuninik, Majoriamik suliffeqarfinnillu siunnersuisussamik immikkut siunnersuisartunik pilersitsiniarpoq. Ilinniarnernup ingerlaneranut suliffeqarfeqarfinmullu ikaarsaariarnermut ataqatigiissitsinermik pilersitsinissaq siunertarineqarpoq.

Qitiusumik ilinniarfiit inuussutissarsiortullu akornanni suleqatigiinnerulerneq

Qitiusumik ilinniarfiit inuussutissarsiortullu akornanni suleqatigiinnerulernissaq pisariaqarpoq. Inuusuttunut immikkut pisariaqartitalinnut ilinniarnermut atatillugu suliffinnik naleqquttunik amerlassusilinnik qulakkeerininnissaq siunertaavoq. Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup ilinniartut immikkut pisariaqartitsisut tiguneqartarnissaat qulakkeerniarlugu sullinniakkanut taakkununga praktikerfissanik amerlanerusunik pilersitsinissamut pisariaqartitsineq periarfissallu qulaajarlugit aallartissavai kiisalu tapersersuineramik suliniutit annertusisat kajumissaarutillu qulaajarlugit. Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik kiisalu kommunini suliffissaqartitsiniarnermut aamma/imaluunniit isumaginninnermut ingerlatsiviit sulinermi peqataatinneqarput.

Praktikerfissanik qulakkeerinissamut suliniutaasinnaasut makkuupput:

- Atuartup/ ilinniartup praktikernerani qaninnerusumik malinnaaneq, assersuutigalugu ilitersorteqartitsinerit
- Ilinniarfissanut annertunerusumik tapiissuteqarneq
- Ilinniakkap ingerlanerani praktikernernik naammaginar tumik naleqqussaannissamut periarfissat pitsaanerusut

Ilinniartitaanermi illut tikikkuminarsarneri

Inuit innarluutillit ilinniarnissaannut illut tikikkuminartut tunngaviupput. Ilinniartitaanermut susassaqarfimmi illut tikikkuminarsarniarlugit Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik immikkoortunut pilersaarusiorniarpoq.

Immikkut aqqissuussamik inuusuttunut ilinniartitsineq (STU)

Periarfissanik qulaajaanissaq pillugu, matumani immikkut aqqissuussamik inuusuttunut ilinniartitsineq (STU) neqeroorutigisinnajumallugu inatsisiliornermik nutaamik pisariaqartitsineq pillugu Meeqqanut, Inuusuttunut Ilaqutariinnullu Naalakkersuisoqarfik, Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik aamma Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik suleqatigiillerput. Siunnerfiusut tassaassapput ilinniarfeqarfinni pioreersuni tapersorsorneqarnissamik periarfissaqareersuni inuusuttut ilinniartitaanermik ingerlataqarsinnaanngitsut. Suliffeqarfinni tulluurtunik kiisalu naleqquttumik akissarsiaqarlunilu suliffiusinnaasumik, nammineeerluni inuuneqarnissamut piginnaatitsisumik, inuusuttut innarluuteqartut piginnaasaqalersinniarlugit ilinniartitaanermik pilersitsinissaq anguniagaavoq. Ilinniarnerup ingerlanera, matumani anguniakkat, ataasiakkaanut naleqqusarneqarnissaat sullinniakkat pisariaqartitaannut piumasaqaatitaqarpoq. Maannakkut ilinniarfiusup isumalluutaannik atuinissamik aamma periarfissaqassagunarpoq, soorlu aamma neqeroorut Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfiup ataani tunisassiornermik atuarfimmu eqqaanartumik ingerlasussamut assersuunneqarsinnaassalluni.

3.3 Suliniuteqarfigisaq 3: Innarluutilinnut suliasaqarfimmi sulisut ilinniartitaanissaannut pikkorissarnissaannullu periarfissat pitsaanerusut

Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 3-p iluani suliniutissat ineriartortitsiffiunissaannut, ator-tussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiusarnissaannut iluarsiiqqisarnissaannullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfimmi 3-mi suliniutit, pingaartumik Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku, malinneqarnissaannut iluaqutaassapput:

- Namminersortumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 19
- Ilinniartitaanermut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 24
- Sulineq suliffeqarnerlu pillugit artikeli 27

2021-mi Inatsisartut Ukiakkut Ataatsimiinnerminni (imm. 35) Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik innarluutilinnut suliasaqarfimmi sulisunut ilinniartitaanerit, ilinniaqqinnerit pikkorissarnerillu pillugit nuna tamakkerlugu periusissiorlunilu iliuusissatut pilersaarusiussasoq (tamatum kingorna: periusissatut iliuusissatullu pilersaarut) akueraat. Periusissatut iliuusissatullu pilersaarut *Inuit Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaata malinneqarnissaanut iliuusissatut pilersaarut 2024-2034*-mut matumunnga ilapittuutaassaaq.

Periusissami iliuusissatullu pilersaarummi ingerlataqarfiit akornanni inunnut innarluutilinnut paaqqutarinninneq tapersersuinerlu pitsaanerulersinniarlugit innarluutilinnut suliasaqarfimmi sulisunik piginnaanngorsaanissaq siunertaavoq. Periusissiami ilinniakkat qaffasissusaanni tamani piginnaasat ineriartornerisa siuarsarnissaat kiisalu piginnaanngorsarnissamut periarfissat suliasaqarfimmi maannakkut sulisunut siunnerfeqarnissaat periarfissaanissaallu siunertaavoq.

3.3.1 Ulluunerani aamma ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini ilinniartitaanikkut suliniutit

Ulluunerani aamma ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini sulisut ilinniagaqanngitsut, qaffasinnerpaamik 10. klassimik ilinniagallit amerlapput. Qulaajaanerup Periusissatut iliuusissatullu pilersaarummut atatillugu suliarineqartup takutippaa sulisut 56%-ii ilinniarsimanngitsuusut. Piginnaanngorsarnissamut periarfissat sulisunut ilinniagaqanngitsunut siunnerfillit pisariaqartinneqartut tassaapput pikkorissartitsinerit naatsut aamma modulikkaartumik qaffassarluni ilinniarnert kiisalu modulikkaartumik pikkorissartitsinerit, tassuunakkullu sulisut ilinniagaqanngitsut piginnaasanut nalilersuinerit (RKV) atorlugit ilinniarsimasutut inissisimalersillugit piginnaanngorsarneqartarlutik.

RKV qaffassarluni ilinniarnert ukiumik ataatsimik sivisussusilimmik ilinniartitseqqinner-tut ingerlanneqartarput, tamassuma nalaani sulisut ilinniagaqarsimanngitsut ilinniarsima-sutut piginnaanngorsarneqarnerminni suliffeqarfimmi sulisoriinnarneqartarlutik. Taanna piginnaanngorsaanissamut suliniutaavoq annertooq, ulluunerani aamma ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini sulisut ilinniagaqanngitsut ikilisar-

niarlugit inunnut innarluutilinnut suliaasaqarfinni sulisitsisunit sulisuniillu atorneqarsinnaavoq. Piginnaanngorsaanissamut suliniut siunnerfilik ulluunerani aamma ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni kiisalu ulloq unnuarlu neqeroorutini suliniutit pingaarnersiukkat ilagaat, matumani sulisut ilinniagaqanngitsut isumaginninnermi ikiortitut, peqqissaanermi ikiortitut aamma tapersersortitut ilinniarsinnaallutik. Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfiup aamma Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup sulisut ilinniagaqanngitsut ikilisinniarlugit ilinniartitaanikkut suliniut maanna ingerlanneqartup attannissaannut suleqatigiipput.

Taamatuttaaq sulisunut perorsaasutut ilinniagalinnut immikkut ittumik ilinniaqqiffissamik aamma ingerlaqqiffiusumik modulikkaartumik pikkorissartitsisoqarnissaa sivilisuumik ujaarsisoqarsimavoq. PI/SPS perorsaasutut sulisunut Immikkut Pisariaqartitsisunut Sammivilimmik Perorsaanilerinnermi Ilinniakkamik modulikkaartumik pilersitsisimavoq, taanna ilaatigut modulini immikkut ittunik inunnut innarluutilinnut sullissisunut sammivilinnik imaqarpoq. Immikkut Pisariaqartitsisunut Sammivilimmik Perorsaanilerinnermi Ilinniagaq 2023-mi aallartippoq.

3.3.2 Isumaginninnermut suliaasaqarfinni ilinniartitaanikkut suliniutit

Isumaginninnermi siunnersortit ikippallaat ilinniagaqartuupput, suliaasaqarfiullu nukittorsarnissaa pisariaqartinneqarpoq, taamaattoqarmallu Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik suleqatigiissitamik pilersitsiniarpoq, taannalu isumaginninnermi siunnersortit amerlanerit ilinniarnissaasa qulakkeernissaannut tunngatillugu suliaasaqarfimmik qulaajaassaaq. Isumaginninnermik sulinnermi bachelori Ilisimatusarfimmit neqeroorutigineqarpoq, tassungalu ilassutitut SPS suleqatigalugu isumaginninnermi ilinniarnertuunngorniarneq "Inulerinnermi Siunnersorti", kiisalu inuussutissarsiummut ilinniagaq "Siunnersuinnermi ikiortitut ilinniagaq" neqeroorutigineqarput. Ilinniaqqiffiit inunnut innarluutilinnut suliaasaqarfinni isumaginninnikkut sulisunik piginnaanngorsaanissamut piumasaqaatinik malinninnersut qulakkeerniarlugu 2026-mi nalilersorneqassapput.

3.3.3 Piginnaanngorsaaqqinnermi piginnaasaqalersitsiniartarnermilu ilinniartitaanikkut suliniutit

Pingaartumik kommunini piginnaanngorsaaqqittarnermut piginnaanngorsartarnermullu suliniutissat nukittorsarneqartarnissaannik pisariaqartitsisoqartoq paasineqarsimavoq. Taamaammat Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik suleqatigiissitamik pilersitsiniarpoq, taannalu fysioterapeutitut ergoterapeutitullu ilinniarnertit neqeroorutiginnissaannut pisariaqartitsinernik qulaajaassaaq. Tamanna Peqqissaanermik Ilinniarfik 2025-mi suleqatigalugu pissaq.

3.4 Suliniuteqarfik 4: Suliffeqarfeqarfik inunnut innarluutilinnut inissaqartitsinerusoq

Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfissap 4-p iluani suliniutinik ineriartortitsinermut, atulersitsinermut, malitseqartitsinermut iluarsinissamullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfimmi 4-mi suliniutit pingaartumik Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi allaatigineqartut uku malinneqarnerinut iluaqutaapput:

- Namminersortumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 19
- Sulineq suliffeqarnerlu pillugit artikeli 27

Inuit innarluutillit innuttaasunit nalinginnaasunit appasinnerusumik nalinginnaasumik ilinniagaqarsimasarnerat annertuumik ajornartorsiutaavoq. Naggataarutaasumik soraarummeernani meeqqat atuarfiat arlalinnit qimanneqartarpoq (Uddannelsesstyrelsen, 2022). Taamaalilluni ingerlaqqilluni ilinniarnissamut suliffeqarnissamullu piumasarineqartunik arlalissuit piginnaasaqanngillat. NIK-p aamma Tiliup siusinnerusukkut tamanna annertuumik amigaataasutut uparuarnikuuaat (NIK og Tilioq, 2021). Suliniutit ataaniittut inuit innarluutillit pillugit suliffeqarfeqarfimmi tulluarsaanissamut ikorfartuinissamullu periarfissanik pitsaanerulersitsipput inunnnullu innarluutilinnut ilinniarfiit qaffasissusiinik kivitsillutik. Pikkorissarnerit tunisassiornermullu atuarfiit ingerlariaasiinut eqqaanarsinnaasut, ilinniarnernut nalinginnaasunut taarsiissanngillat Inuit innarluutillit ilinniarfitaanerni nalinginnaasuni, pisariaqarpat naleqqussarnertalinni, peqataasarnissaat pingaarnersuineri suli salliutinneqarpoq. Piginnaangorsaanerit assigisaallu piginnaasat qaffannissaannut ilassutitut neqeroorutaavoq aamma assersuutigalugu sulisinnaalersitseqqinniaanikkut tassungalu atatillugu ataasiartumik ikorsiissuteqarnikkut suliffeqarfik inunnut innarluutilinnut tikikkuminarsarneqarsinnaavoq.

3.4.1 Majoriami sulisut innuttaasunik innarluuteqartunik tapersersuinissamut pikkorissassapput

Isumaginninnermut, Ilaqutariinnut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik Majoriami sulisut piginnaangorsarneqarnissaannut aningaasalersuissaaq. Innuttaasut assigiinngitsunik innarluutillit pillugit aalajangersimasumik suliaqarfiillu assigiinngitsut akornanni sulineri, Majoriami sulisut pikkorissartarnissaannik Isumaginninnermut, Suliffeqarnermut Nunamullu Namminermut Naalakkersuisoqarfik sulissuteqarniarpoq. Tamanna sulisinnaalersitseqqinniaalluni pikkorissaanermi sammisatut ingerlanneqassaaq, matumanilu Tilioq pikkorissartitsinerup suliarmut ilisimasatigut imarisaanut tunngatillugu annertuumik peqataatinneqassaaq. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik aamma Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik sammisassanik pikkorissartitsissusanillu aamma siunnersuuteqarsinnaapput.

3.4.2 Tunisassiornermik atuarfimmu assingusumik ingerlaneq

Eqqaaneqartutut inuit arlalissuit sulinissamut pikkorissarnissaq pillugu neqeroorutini naleqquttunik amigaateqarput. Taamaattumik tunisassiornermik atuarfimmu assingusumik ingerlatsineri pilersitsinissamut Naalakkersuisut suliaqarput. Ingerlanerit suli-

nermi ilinniartitsinikkut neqeroorutaassapput, sulianik ingerlataqarnikkut ilinniarneq pingaartinneqarluni. Ingerlanerit atuartut pisariaqartitaannut ataasiakkaanut tulluarsarsimassapput. Ingerlanerit siunnerfigineqartut tassaapput 25-t ataallugit ukiullit, ilinniarnermik aallartitsinissamut tunngavinnik peqanngitsut. Ingerlanerit taamaalillutik nalinginnaasumik ilinniartitaanernut taartaanngillat, inuusuttulli ilinnialernissaannut pia-reersarfiusutut aqqissugaalluni. Siunnerfigineqartut ilai qularnanngitsumik innarluuteqartuussapput. Taamaattumik tunisassiornermik atuarfimmumut assingusumik ingerlaneq ilinnialernissamik kingusinnerusukkullu sulilernissamik kissaateqartumut inuusuttunut innarluuteqartunut periarfissaalluarpoq. Tunisassiornermik atuarfimmumut eqqaanartumik ingerlaneq Kalaallit Nunaanni STU-p ineriartortinneranut atasutut isigineqassaaq (takuuk suliniuteqarfigisaq 2). STU Majoriamut siunnerfiusunit aamma tunisassiornermut atuarfimmumut assingusumik ingerlanernut naleqqiullugu sulinermit ilinniartitaanissamullu siunnerfigineqartunut ungasinnerusuniittunut saaffiginnippoq.

3.4.3 Innuttaasunik ataatsimiisitsinerit Majoriamit aqqissuunneqartut

Innarluutillit peqatigiiffii aamma Tilioq sulisitsisut akornanni inuit innarluutillit pillugit ilisimasariaqakkat inummillu innarluutilimmik sulisoqarneq qanoq innersoq pillugu erseqqissaassapput. Taamaattumik Majoriaqarfiit tamarmik (nuna tamakkerlugu 17-ini) inuit innarluutillit piginnaanngorsarnissamut, ilinniarnissamut ilinniartitseqqinneqarnissamullu periarfissaannut tunngatillugu innuttaasunik ataatsimiisitsinissanik aqqissuussissapput. Innuttaasunik ataatsimiisitsinerimut suleqatigiinnermi Tilioq peqataatinneqassaaq, innarluutilinnut suliaasaqarfimmi nutaanerpaanik suliamullu ilisimasaqarmata.

3.5 Suliniuteqarfik 5: Peqqinnissakkut sullissinernut periarfissaqarneq

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 5-ip iluani suliniutissat ineriartortitsiffiunissaannut, atortussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiusarnissaannut iluarsiiffigisarnissaannullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfik 5-imi suliniutit Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit makku malinneqarnerinut pingaartumik iluaqutaapput:

- Peqqissutsimut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 25
- Piginnaanngorsaaneq aamma piginnaanngorsaaqqinneq pillugu artikeli 26

3.5.1 Tarnikkut napparsimasunik sullissineq

Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik ilungersunartunik annertuunik suliassa qarpoq, pingaartumik sulisussarsiorneq eqqarsaatigalugu. Tamanna sutigut tamatigut Peqqinnissaqarfimmi pingaarnertullu tarnikkut napparsimasunik sullissinermi atuuppoq. Sulisussarsiorneq Peqqinnissaqarfimmi ataavartumik sammineqaraluartoq, tarnikkut napparsimasunik katsorsaaneramik neqeroorummik pitsaasumik attassinissamut atorfiit naammattut piffissami sivisuumi inuttalernerqarsinnaasimanngillat. Naalakkersuisut taamaattumik suliniutinik arlalinnik aallartitsisimapput.

Meeqqanik inuusuttunillu tarnikkut nappaatilinnut suliassa qarfimmi pitsanngorsaaneq

Tarnimikkut nappaatilinnut qitiusumik immikkoortumi A1-imi meeqqat inuusuttullu tarnimikkut nappaatillit inersimasunik aqqissuussaannikkut katsorsaasarfitsigullu ataatsimoortinneqartarnermikkut ajortumik sunnerneqarsimapput. Taamaattumik aqqissuussaana allanngortinneqassaaq, taamaalilluni meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut katsorsaanermut immikkut ilisimasaqarfimmik pilersitsisoqassalluni tamatumalu kingunerisaanik suliassa qarfimmi aalajaassutsimut ilisimasaqarlarnermullu tunngatillugu annertusaataassaaq.

Susassa qarfiit akimorlugit suleqatigiinneq

Peqqinnissa qarfiup kommunillu suleriutsit pitsanngorsarnissaat qitiutillugu suleqatigiinnerat pitsanngorsarneqassaaq, taamaalillutik tarnikkut nappaatilinnik katsorsaasarnermi paasiniaaqqissaartarnermut innersuussutit pitsanngorsarneqarniassammata.

Siunissamut ungasinnerusumut ineriartortitsinermut pilersaarusionerq

Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfip siunissamut ungasinnerusumut ineriartortitsinermut pilersaarusioneramik suliaq aallartissimavaa. Ineriartortitsisoqarnissaannut pilersaarummi tarnip pissusaannut nakorsa qarfimmi pitsaanerumsumik sumiissusersisarnissanut, qulaajaasarnissanut suliarineqartarnissanullu suliniutissanut siunnersuutaasut tigussasut nassuiaaffiginissaat siunertaavoq.

Nalunaarusiaq suliniutigeqqinneqartussanut tunngavigineqartoq VIVE⁶ suleqatigalugu suliarineqarsimavoq, taannalu suliassa qarfimmi paasissutissanik sullissisartunit kater-sukkanik suliaqartuuvuq. Peqataasussat attuumassutillit suleqatigalugit aqqiissutissa-tut siunnersuutit atortussanngortinnissaat qitiutillugu iliuusissanut najoqqutassaq sulia-ralugu ingerlateqqinneqassaaq.

Danmarkimi suleqateqarnerup paarlaaqatiginnernillu aqqissuussinert annertusineri

Tarnikkut napparsimasunik sullissineq immikkut sammillugu peqqinnissaqarfimmi suleqa-tigiinnerup annertusinissaa kissaatigalugu Naalakkersuisut Danmarkimi naalakkersuisu-nut saaffiginnissuteqarsimapput. Saaffiginninnermi Danmarkimi napparsimmavimmi paarlaaqatigiinnissamik aqqissuussinernut periarfissaqarnerulernissaq ujar torneqar-poq. Sulisunik pisariaqartinneqartunik napparsimasunut, matumani innarluutilinnut nap-parsimasunut iluaqutaasussanik qulakkeerinninnissaq siunertarineqarpoq.

Tarnikkut nappaatilinnik sullissivik nutaaq

Tarnimikkut nappaatilinnut qitiusumik immikkoortumi A1-imi init ataatsimut isigalugit ullutsinnut naleqqutinngillat taamaattumillu Dronning Ingridip Napparsimmavissuani tarnimikkut nappaatilinnut katsorsaavimmik nutaamik sanaartortoqarneratigut pissutsi-nik pitsanngorsaasoqarnissaa sivisuumik kissaatigineqarsimavoq. Nuummi tarnimikkut nappaatilinnut katsorsaaviit nutaat ukiuni tullerni qulini tarnimikkut napparsimasunut katsorsaasarnermut annertuumik sunniteqassapput, taakkulu napparsimasunut sulisu-nullu atugassarititat pitsanngoriarneranik kinguneqassapput.

Pingaartumik matoqqasumik immikkoortoqalerpat meeqqanut tarnimikkut napparsima-sunut katsorsaasarnermi pissutsit pitsanngoriassapput. Tarnikkut nappaatilinnut katsor-saavimmik nutaamik pilersitsiniarneq arlaleriarluni kinguaattoorsimavoq, maannamullu sanaartornerup 2024-mi ukiakkut aallartinneqarnissaa naatsorsuutigineqarluni. Tarnikkut nappaatilinnut katsorsaavik pilersaarutit malillugit 2027-p aallartinnerani ator neqaler-tussatut piariissaaq.

Tarnikkut nappaatilinnut katsorsaavik nutaaq massakkut A1-imi inissaritinneqartunit inissaqarnerussaaq. Tamatuma kingunerisaanik sulisut immikkut piginnaanngorsarsima-sut amerlanerusut pisariaqartinneqassapput, soorlu nakorsat, peqqissaasut, assistentit il.il. amerlanerusut. Taamaattumik ukiut ingerlanerini sulisut amerlisikkiartorneqassapput, taamaalilluni katsorsaavik nutaaq piareerpat sapinngisamik sulisussat pisariaqartinne-qartut sulisorineqalereersimassallutik.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq aamma peqqissutsimut tunngatillugu isumaqatigiissut 2023

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq peqqinnissakkut iluarsaasseqqinnissamut inner-suussuteqartussaq 2020-mi pilersinneqarpoq. Ataatsimiititaliarsuup sulinermini ilaatigut sulisussarsiorneq sulisoqaannarnissarlu kiisalu tarnikkut napparsimasunik sullissineq immikkut isiginiarsimavaat. Innersuussutit 2023-mi upernaakkut saqqummiunneqarput.

6 VIVE: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Naalakkersuisut 2023-mi novembarimi peqqissutsimut suliassa qarfimmi partiit Inuit Ataqatigiit, Siumut, Naleraq aamma Atassut isumaqatigiissute qarfigaat, taanna ukiuni qulikkaani aggersuni peqqissutsimut suliassa qarfiup pitsanngorsarnissaanut tunngavissatut isumaqatigiissutitut atuutissaaq. Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq assigalugu isumaqatigiissummi ilaatigut sulisussarsiortarneq sulisorinniinnartarnerlu kiisalu tarnikut nappaatilinnut katsorsaasarneq immikkut isiginiarneqarput. Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi tunngaviit naapertorlugit inunnut innarluutilinnut tikikkuminartuuneri eqqarsaatigalugit suliniutit nutaat ilusilersorneqarput.

3.5.2 Peqqinnissakkut sullissinernut nalinginnaasumik periarfissaqarneq

Inuit innarluutillit allat assigalugit taamaaqataanik katsorsartinnissamut pisinnaatitaaffeqartut Innarluutillit pillugit nassuiaammi erseqqissarneqarpoq. Suliassa qarfiit ilaanni immikkut ittunik katsorsartinnissamik ajornanngitsumik neqeroorfigitissinnaaneq inunnit innarluutilinnit amigaatigineqarpoq.

Peqqinnissaqarfiup katsorsaannermik aallartitsinnginnerani, peqqinnissakkut sulisuniit innersuussineq katsorsartinnissamut neqeroorummi tamatigut piumasaqaatigineqartassaaq. Nunami innuttaasunut Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup katsorsaannikkut sunik neqerooruteqarsinnaanera ataavartumik isiginiarneqarpoq. Pingaartumik nakorsaannermut suliassa qarfimmi sukkasuumik ineriartortoqarpoq, tamatuma kingunerisaanik nunani tamalaani immikkut ittumik katsorsartinnissamut neqeroorutit, sumiiffinni toqqarneqartuni eqiterunneqartut amerlanerulissapput, immikkut ittumik katsorsaannerit peqqinnissaqarfiup immikkoortuini minnerusuni ingerlanneqarsinnaanngimmata. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup Københavnimi Rigshospitali qanimut suleqatigisarpaa, tassani kalaallit nakorsiartut nakorsaariaatsinik immikkut ittunik Kalaallit Nunaanni naammassineqarsinnaanngitsunik nakorsarneqartarput. Tamanna nakorsiartunut innarluutilinnut innarluuteqanngitsunullu atuuppoq.

Peqqinnissaqarfimmi ussersorluni nutserineq

Peqqinnissaqarfik tusilartunut ussersorluni nutserisoqarnissamik neqerooruteqarnissaminut pisussaaffeqarpoq. Nakorsiarnermut aalajangersimasumut ussersorluni nutserisumik inniminniinissaq immikkoortortap pineqartup akisussaaffigaa. Tamanna nammineq takkunnikkut kiisalu Microsoft Teams aqqutigalugu pisinnaavoq. Tamanna pillugu Peqqinnissaqarfik najoqqutassaqarpoq kiisalu akuttunngitsumik atorineqartartunik nutserisoqarluni.

Immikkut ittumik katsorsarneqarsinnaaneq

Nuummut sanilliullugu sinerissami najugaqarfinni ikinnerusunik neqerooruteqarlunilu annikinnerusumik immikkut ittunik neqerooruteqartoq Innarluutillit pillugit nassuiaammi (q. 68) innarluutillit peqatigiiffiisa erseqqissarpaat. Qulaajaanermik ajornerusumik pitsaassusilimmik piffissamilu sivisuumik utaqqisarnermik kinguneqartartoq peqatigiiffiit erseqqissarpaat. Nuup avataani immikkut ittumik katsorsaannissamut Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup neqerooruteqarsinnaanera ajornarpoq. Napparsimasup nammineq najugaani peqqinnissaqarfiani immikkut ilisimasalimmit tikeraarteqarnermi, Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuanut katsorsartinnissamik innersuunneqarnikkut

imaluunniit Danmarkimi napparsimavinni Peqqinnissaqarfiup suleqatigiinnissamut isumaqateqarfigisaani nakorsiartunut, innarluuteqarneq apeqqutaatinnagu, immikkut ittumik katsorsartinneq pisarpoq.

Sulisut annertuumik taarseraannerujussuat inunnut innarluutilinnut ilungersunartuusoq Innarluutillit pillugit nassuiaammi (q. 68) innarluutillit peqatigiiffiisa erseqqissarpaat. Tamatuma kingunerisaanik napparsimasut amerlanertigut pissutsinik aamma/imaluunniit nappaammik aallaqqaataaniit nassuiaasariaqartarput. Sulisut taarseraannerat sulisussarsiornerlu Peqqinnissaqarfimmi ingerlaavartumik ilungersunartuullunilu suliniutaavoq, napparsimasut kikkugaluartulluunniit tamarmik tamatuminnga sunnerneqartarput. Nikitoqarnerani napparsimasut katsorsaanerillu pillugit paasissutissat sapinngisamik annaaneqannginnissat anguniarlugu, Peqqinnissaqarfik paasissutissanik nalunaarsuiffimmut allattuisarpoq. Peqqinnissaqarfik pisariaqarfinni nutserisunik atuisarpoq aamma tamanna pillugu najoqqutassanik ineriartortitsisimavoq. Nutserisut sapinngisamik sumiorpaluutsinik ilisimasaqarput. Nakorsiarnermut pitsaasumut sinaakkusiinissap qulakkeernissaanut, toqqissisimanartumik atassuteqalersitsinissamut nakorsiartumullu pilersaarummik isumaqatigiiffiusimasumut nassuiaassinissamut Peqqinnissaqarfimmi sulisut taaneqartunut akisussaaffeqarput.

3.5.3 Peqqinnissaqarfimmi illut tikinneqarsinnaaneri

Peqqinnissaqarfiup illuisa tikikkuminartuuneri nalinginnaasumik qaffasissumik pitsaasuseqartut Innarluutillit pillugit nassuiaammi takutinneqarpoq. Taamaattorli kigutileriffiit ataasiakkaat issiavinnik assakaasulinnik atuisunut elevatorinik aamma innarluutilinnut perususersartarfinnik amigaateqarput. Nunaqarfinni nakorsiartarfiit arlallit aamma innarluutilinnut perususersartarfinnik amigaateqarput. Peqqinnissaqarfimmi tamarmi tappiitsunut allatat amigaataapput. Illuutinik iluarsartuussinissamut Peqqinnissaqarfik annertuumik kinguaattoorsimavoq. Iluarsartuussinermi ingerlaavartumi, aserfallatsaaliuinermi nutaamillu sanaartornermi tikikkuminassutsimut tunngatillugu inuit innarluutillit Peqqinnissaqarfimmit eqqarsaatigineqassapput.

Naalakkersuisut ukiunut qulinut aggersunut sanaartornissamut ataatsimoortumik pilersaarusiussapput, tassani siunissami sanaartornikkut, nutarterinikkut aningaasalersuinikkullu pisariaqartitat nassuiarneqassapput kiisalu taakkununga aningaasat eqqortut pingaarnersiorneqassallutik. Illorsuarni, atortussani sakkussanilu aningaasalersueqqinnissamut pilersaarutip inernissaa napparsimasunut tamanut, tassunga ilanngullugu innuttaasunut innarluutilinnut iluaqutaassaaq.

3.5.4 Peqqinnissaqarfimmut attaveqarneq aamma Peqqinnissaqarfiup neqeroorutai pillugit paasissutissat

Innuttaasut aalajangersimasut Peqqinnissaqarfimmut attaveqarnissamik ajornartorsiuteqartut Innarluutillit pillugit nassuiaammi erseqqissarneqarpoq. Attaveqaatitigut ajornartorsiuteqarneq, tarnikkut nappaateqarneq aamma qaratsakkut ajoqusernermi sulisinnaassutsip annikillisimanera tamatumunnga ilaatigut pissutaasinnaavoq.

Innuttaasunut immikkut atugarliortunut orniguttarnikkut taama ittutigut ilungersunartut Peqqinnissaqarfimmit isumaginiarneqartarput. Tamanna tunuliaqutaralugu Kofoeds Skole aamma Frelsens Hær suleqatigalugit Nuummi nakorsiartarfirmik nuttarsinnaasumik

pilersitsisoqarsimavoq, sapaatit akunneri tamaasa nikerartinneqartumik peqqissaasumut nakorsiartoqarsinnaalluni. Nakorsiarnert assersuutigalugu tassaannerusinnaapput anorneq, siutikkut ajornartorsiutit, aalasinnaanikkut ajornartorsiutit, torlukkut, tarnikkut ajornartorsiutit il.il. katsorsarneri. Aamma sapaatit akunneri marlukkaarlugit sisamakaarlugillu pillorissaasoq timimillu sungiusaasoq peqataasarput. Inunnik ataasiakkaanik isumaginnittarlutillu ataatsimoortunik sungiusaasarput. Nakorsiartitsinermi suliaasat nakorsiartitsisunit isumagineqarsinnaangippata, nakorsamut sianertarput aamma napparsimasut Dronning Ingridip Napparsimmavissuanut ilanngutsillugit.

Neqeroorutit ingerlatallu pillugit nalinginnaasumik paasissutissiisarneq Peqqinnissaqarfimmit isiginiarneqarpoq. Maannakkut qanoq peqqinnissaqarfimmut attaveqartoqarsinnaanera pillugu paasititsiniaasoqarpoq. Peqqinnissakkut paasissutissanut inuiaqatigiinni innuttaasut tamarmik pissarsisinnaanerat pitsaanerulersinneqassaaq, tassunga ilanngullugit innunut innarluutilinnut. Kiisalu Peqqinnissaqarfiup nittartagaanut nutaamut ajornannginnerusumik isersinnaaneq paasinartuuneralu taassumalu suliarinerani piumasaqaataasimavoq.

3.5.5 Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni piginnaanngorsaaneq piginnaanngorsaqqiinerlu pillugit suleqatigiinneq pitsaanerusoq

Timikkut pisinnaaneq qaffasissuseq pitsaanerpaaq aamma inuunerup pitsaassusaa sapinngisamik pitsaanerpaaq anguniarlugu, napparsimareernerup aamma ajutoornerup kingorna sungiusaqqinnissamut periarfissaqarneq pingaaruteqarluinnarpoq. Tamatumunga Peqqinnissaqarfiup kommunillu akornanni suleqatigiittoqarnissaa alliliisoqarnissaalu pisariaqarpur. Peqqinnissaqarfimmi katsorsaanerup napparsimasup katsorsartariaqarunnaarnissaata tungaanut ingerlasarnera pissutaavoq, tamatuma kingorna kommunip sungiusarnermut akisussaaffik tigusarpaa. Inatsisit naapertorlugit Innarluutillit pillugit nassuiaat (q. 62) naapertorlugu nunap immikkoortuini napparsimmavinni tamanit timimik sungiusaasartunik atorfinitsitsisoqarsimavoq. Pillorissaaneq peqqinnissaqarfiup sullissineranut ilaangilaq taamaattumillu killeqartorujussuarmik neqeroorutigineqartarluni. Innuttaasunik innarluutilinnik angerlartitsisarnermut atatillugu innuttaasunik piginnaasaqassusiisa attannissaannut suliniutit pitsanngorsarneqarnissaat annertuumik pisariaqartinneqarpoq. Katsorsartinnerup kingorna piffissami sivisunerusumi napparsimmavimmi napparsimasut uninngaannarnissaasa pinngitsoortinnissaanut iluaqutaasinnaavoq.

Timimik sungiusaanerup iluani atorfinnik kommuninik avitseqateqarnermik Peqqinnissaqarfik pitsaasunik misilittagaqarpoq. Atorfinnik avitseqateqartarnikkut sungiusaasarnerit peqqissutsimut ilisimasalinnit taakkunaannga angerlartinneqarnerup kingorna ingerlateqqinneqarsinnaassapput. Atorfiit avitseqatigiiffiusut pillugit aaqqissuussinerit nunatsinni sumiiffinnut amerlanerusunut siaruarneqassapput, nakorsiartunut innuttaasunullu iluaqutaasumik immikkoortut akornanni suleqatigiinnermik pitsanngorsaasarmata.

Kommunit tamatuma saniatigut inuit innarluutillit piginnaasaasa attannissaannut immaqalu pitsanngorsarnissaannut Pissassarfimmi sungiusarnissaannik innersuussinnaavaat.

3.6 Suliniuteqarfik 6: Paasissutissat tunngavagineqartut pitsaannerusut

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 6-ip iluani suliniutissat ineriartortitsiffiunissaannut, atortussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiunissaannut iluarsiiffigisarnissaannullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfik 6-imi suliniutit Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku malinneqarnerinut pingaartumik iluaqutaapput:

- Kisitsisitigut paasissutissat paasissutissanillu katersineq pillugu artikeli 31
- Nunat tamalaat akornanni suleqatigiinneq pillugu artikeli 32

3.6.1 *Sullissinikkut aqqissuussinerup nutaap ingerlaavartumik malitseqartitsisarneq pitsaanerulersissavaa*

Naalakkersuisut inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut inatsisissatut siunnersuummik 2024-mi Inatsisartut Ukiakkut Ataatsimiinneranni saqqummiussinissartik pilersaarutigaa. Pisortat ataatsimut IT-mik aqutsissutaannik, atuisussaataaernermut aalajangersakkamik nutaamik siunnersuuteqartoqarpoq, tassunga atatillugu innarluutillit pillugit sulianik suliaqarnermut innarluutilinnut app-imik ineriartortitsisoqassalluni. Inatsit 1.1.2025-mi atuutilissasoq, sulianilli digitalikkut sullississutip atornissaanut piumasaqaat 1.1.2026-mi atuutilissasoq siunnersuutigineqarput. Innarluutilinnut app-ip ineriartortinnissaanut, suliat aamma suliaq pillugu allattugaatit digitalimik aqutsissummut nussornissaannut, kommunini sulianik sullissisunik pikkorissartitsinissamut sanileralugillu ilitersuunnissaannut kiisalu kommunini sulianik sullissisunut tapertaasussatut atortussanik ineriartortitsinissamut piffissaliisoqassaaq.

Inuit innarluutillit pillugit sulianik suliarinnittarnerup digitalinngorsarneqarneratigut paasissutissanik aallernissamut kisitsisillu atorlugit nassuiaasiornissamut periarfissat annertuumik pitsanngussapput. Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaannut inatsit atuuttoq malillugu Naalakkersuisut piumasarippassuk kommunit kisitsisit atorlugit nassuiaatinik Naalakkersuisunut nassiussinissamik pisussaaffeqarput. Naatsorsueqqissaartarfiup aamma Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfiup tamanna suleqatigiissutigaa.

Nunani avannarlerni suleqatigiinnermi ilaatigut innarluutilinnut suliassa qarfimmi kisitsisitigut paasissutissat ilanngullugit qitiutinneqarput. Inuit innarluutillit nunani avannarlerni najugaqartut atugarisaat sanilliussinnaanarlugit nunani avannarlerni anguniagassanik pilersitsisoqarsimavoq. Nunani avannarlerni suleqatigiinnermi suliassa qarfiit sisamat iluini kisitsisitigut paasissutissanik suliaqarneq sanilliussisinnaanerlu sammineqarput: assigiinngisitsineq, ilinniar titaaneq, sulineq aamma pissarsiarineqarsinnaaneq (Nordisk Ministerråd, 2022, s. 10). Tassunga atatillugu Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik tamatuma saniatigut inuit innarluutillit akornanni atugarissaarneq pillugu paasissutissanik qanoq aallertoqarsinnaanersoq pillugu periarfissarsiussaaq.

3.6.2 Innuttaasunik misissuinissami aamma HBSC-mi innarluuteqarneq ilaassanersoq pillugu apeqqut

Innuttaasunik misissuinerit ukiut sisamakkaarlugit-arfinilikkaarlugit pisarput Namminer-sorlutillu Oqartussat sinnerlugit Kalaallit Nunaanni Statens Institut for Folkesundhedimit ingerlanneqartarluni. Innuttaasuni peqqissutsip napparsimasarnerullu kiisalu piffissap ingerlanerani peqqissutsikkut napparsimasarnerullu ineriartornerisa qaammarsaavigine-ratigut innuttaasut peqqissusaannik killisiornissaq siunertaavoq. Paasissutissanik tul-lissaanik katersineq 2024-mi pisussaavoq tassani apersorneqartut innarluuteqarnersut ilisimatusartunit siullermeertumik aperineqassallutik. Siunertaq tassaavoq inuit innarlui-teqartut innuttaasunut allanut assersuunneqarsinnaaneri pillugit erseqqinnerusumik misissuinissaq.

Innuttaasunik misissuinerup saniatigut Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) innarluummik nammineq naliliinermut apeqqut ilaatinneqassaaq. Matumani meeqqat 5.-10- klassimi atuartut anigorneqarsinnaanngitsumik nappaateqarnersut innarluuteqar-nersulluunniit aperineqassapput. Meeraq angerpat nakorsaatinik atuineq kiisalu innarlui-teqarnerup meeqqap atuarneranut sunniutai pillugit aperineqassapput. HBSC pillugu misissuinerup atatillugu paasissutissanik 2024-mi katersisoqassaaq.

3.6.3 Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik Naatsorsueqqissaartarfik suleqatigalugu inuit innarluutillit pillugit kisitsisitigut naatsorsuinerik saqqummersitsissaaq

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik inuit annertuumik innarluutillit pillugit kisitsisitigut paasissutissanik marlunnik siornatigut annertuumik innarluutillit ikiorser-neqartarnerat pillugu inatsimmi paasissutissanik ilalinnik saqqummersitsinikuuvoq. Naatsorsueqqissaartarfik sulinerup tassunga naatsorsuinerit tabelilu suliarineqartut takkuttut suliarinerannut ilanngussaqaarsimavoq.

Inuit innarluutillit tapersorsorneqarnissaannut Inatsisartut inatsisaat 2019-meersoq atuuttoq aqqutigalugu kisitsisitigut paasissutissanut nutaanik tunngavissaqalersimavoq. Tamatuma 1.1.2026-miit aallartinnissaa naatsorsuutaavoq. Saqqummersitassat Naatsor-sueqqissaartarfiup naatsorsuineri kisitsisaataalu aallaavigalugit Naatsorsueqqissaartar-fik suleqatigalugu suliarineqarumaarput.

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik tamatuma saniatigut innarluuteqarner-mut tunngatillugu suaassutsinut tunngatillugu paasissutissanik pissarsiniartarnissamik suliaqartarnissamillu aamma qitiutitsissaaq. Pingaartumik arnat niviarsiaqqallu innarlui-tillit sutigut tamatigut isornartorsiorneqartarnissamut navianaateqarnerat tamatumun-ga tunngavilersuutaavoq, takuuk Inunnut Innarluutilinnut Pisinnaatitaaffiit pillugit Naa-lagaaffiit Peqatigiit Isumaqaatigiissutaanni artikeli 6.

3.7 Suliniuteqarfik 7: Inissiat najugaqarfissatullu neqeroorutit pitsaannerusut

Ineqarnermut Attaveqaasersuutinullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 7-p iluani ineriartortitsisoqarnissaanut, atortussanngortitsisoqarnissaanut, malitseqartitsisoqarnissaanut iluarsisoqarnissaanullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfik 7-imi suliniutit pingaartumik Innarluutillit pillugit nassuiaammi artikelinik ukuninnga malitseqartitsinermit iluaqutaapput:

- Namminersortumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 19
- Inuunermi aningaasartuutit naammaginnartut inuuniarnikkullu toqqissisimaneq pillugit artikeli 28

Innarluutillit pillugit nassuiaammi takutinneqarpoq inunnut innarluutilinnut inissianik tuluartunik nalinginnaasumik Kalaallit Nunaanni amigaateqartoq. Inissanut amerlanertigut sivisuumik utaqqisoqartarpoq, tamatumalu kingunerisaanik inuit innarluutillit amerlasuut naapertuutinngitsuni najugaqartiterput. Tamatuma saniatigut utoqqarnut inissat amigaa-tigineqarput, kiisalu ilaatigut atuarfinni meeqqerivinnilu innarluutilinnut atoruminartut illut amigaataallutik.

Kommunit aamma Namminersorlutik Oqartussat nutaamik illuliornermut illooreersunillu iluarsaassinernik annertuunik isumaginnippat. Taamaattumik kommunit aamma Namminersorlutik Oqartussat illut tikikkuminartuunerinik isiginninnerat annertuumik siuariarnerusaaq. Najukkami pilersaarusiormi malittarisassanik, inunnut innarluutilinnut inissianik sanaartornermut tunngasunik ilanngussinissaq periarfissaavoq. Tikikkuminartuunerinik eqqarsaatiginninneq aamma illooreersunik iluarsaassinermi isiginiarneqartariaqarpoq. Assersuutaasinnaasoq tassaasinnaavoq illuni arlalinnik quleriinni elevatorinik pilersitsineq, imaluunniit illup aqqusernillu akornanni innarluutilinnut atoruminartunik iseriartorfissaliineq. Illooreersuni arlalissuarni elevatoriliinissaq sapernarsinnaammat illooreersoq pitsaannerpaamik atorineqartariaqarpoq. Tamanna ilaatigut inuit innarluutillit inissianut pineqartup pisinnaasakinnerulerneranut tulluurtunut utaqqisut allattorsimafianni pingaarnersuiffiginerisigut pisinnaavoq.

Paaqqinnittarfinni piooreersuni siunissami iluarsartuussinissani sillimaniarnermut tunngasut soorlu innermik qatserutit, kalerrisaarutit kiisalu qimaaffissiat ullutsinni naleqquttumik iluarsineqarnissaat kiisalu najugaqartut timimik atuisinnaassusaat innarluutillu assiginnigitsut il.il. pisarialimmik eqqarsaatigineqarnissaat immikkut isiginiarneqassapput.

3.7.1 *Tikikkuminartuuneq pillugu malittarisassanik pitsaannerusunik imaqtartunik illuliornermi malittarisassat nutaat*

Illuliornermi malittarisassat illut tikikkuminartuuneri pillugit aalajangersakkanik annertusisanik imaqtarput. Illuliornermi malittarisassanut aamma ilaapput allanngortiterineq iluarsaassinertu. Taamaalluni tikikkuminartuuneq pillugu malittarisassat pitsaannerusut inunnut innarluutilinnut iluaqutaassapput, tassa illut amerlanerusut iluarsaassinermut allanngortiterinernullu atatillugu tikikkuminarsarneqassammata.

3.7.2 Innarluutilinnut najugaqarfissatut neqeroorutitik ilusilersuinermut nalinginnaasumik najoqqutassaq

Ineqarnermut, Attaveqaasersuutitut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfik inunnut innarluutilinnut najugaqarnissamut neqeroorutit sanasarnissaannut periusissamik aalajangersimasumik ineriartortitsisimavoq. Illorsuit siulliit taamatut ilusillit 2022-mi Ilulisani Sungiusarfik Ikinngummit atorineqalerput. Pilersaarut modulikkaarlugu suliaavoq, tassanilu modulit immikkut najugaqatigiiffinnik tallimanik, nunaminertanik ataatsimoorussanik kiisalu sulisunut periarfissanik imaqarput. Pilersaarut paasiuminartoqarnissaa anguniarlugu aammalu aaqqiissutissanik innarluutilinnut tulluarsakkanik immikkut qitiutitsilluni suliarineqarpoq. Iluseqartitsinermi piumasarineqartut ullutsinnut naleqquttut malinneqarput, najugaqartunullu pitsaasumik, toqqissisimanartumik angerlarsimaffippalaartumillu atugassaqarnissaq tassuuna qulakkeerlugu. Taamaalilluni najugaqatigiiffik nammineq tiiliortarfilerlugu namminerlu uffarfilerlugu ilusilerneqarsimavoq.

Taamatut aalajangersimasumik najoqqutassaqartitsineq aamma eqaatsumik periuseqarnissamik aallaaveqarpoq, taamaalilluni najoqqutassaq siunissami pisariaqartinneqalissagualarpat siunertanut allanut atorineqarsinnaassammat. Tamanna isumaqarpoq illuutit allanut, soorlu utoqqarnut inuusuttunulluunnit, atorsinnaanngorlugit allanngortinnissaat periarfissaqalissasoq.

Ulloq unnuarlu neqeroorutini nutaamik sanaartornissat allilerinissallu siunissami pilersaarmmik aalajangersakkamik malinninnissaat, taamaalillunilu akikinnerusumik sunniuteqarnerusumillu suliaqarnissaq, tunngavissinneqarpoq.

3.7.3 Inissianik amigaateqarnermut pissutaasunik qulaajaaneq

Inunnut innarluutilinnut inissianik amigaateqarnerup ilaa inissianik tulluurtunik amigaateqarnermik pissuteqarpoq. Sumiiffinni aalajangersimasuni ajornartorsiutaasoq tassaavoq inissianut innarluutilinnut atoruminartunut nutaajunerusunut ineqarnermut akiliutip inuit innarluutillit isertitaannut naleqqiullutik qaffasippallaarnera. Ajornartorsiutip annertususaanik Naalakkersuisut qulaajaanissamik suliaqarniarput aamma kommunit suleqatigalugit inuit innarluutillit inissiamut tulluurtumut periarfissaqarnissaat qulakkeerniarlugu aaqqiissutissamik nassaarniassallutik. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik tamatumunnga akisussaavoq, tamannalu Ineqarnermut Attaveqaasersuutinullu Naalakkersuisoqarfik suleqatigalugu suliarineqassaaq.

3.8 Suliniuteqarfik 8: Innarluutilinnut tunngasuni kajumissutsiminik peqataanissamut peqatigiiffinnut sinaakkutissat pitsaanerusut

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 8-p iluani suliniutissat ineriartortitsiffiunissaannut, atortussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiunissaannut iluarsiffigisarnissaannullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfik 8-mi suliniutit pingaartumik Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku malinneqarnerinut iluaqutaapput:

- Ilisimalersitsineq pillugu artikeli 8
- Politikimi inuillu akornanni peqataaneq pillugu artikeli 29
- Nuna tamakkerlugu naammassinnineq nakkutigininnerlu pillugit artikeli 33

3.8.1 Innarluutillit peqatigiiffiini sulinermik ikorfartuineq

Innarluutilinnut tunngasuni peqatigiiffiit pitsaanerusumik ikorfartornissaannik pisariaqartitsisoqarpoq. Tassunga atasumik Tiliup kaammattuutigisimavaa innarluutillit peqatigiiffii tipsermi aningaasaniit aalajangersimasumik tapiissutisalisassat (Tilioq, 2022, s. 23). Tassani siunertaq tassaavoq suliniutinut ataasiakkaanut killilernerneqanngitsunik aalajangersimasumik peqatigiiffiit aningaasalersornissaasa qulakkeerneqarneri. Tamanna peqatigiiffiit suliniaqatigiiffimmik ineriartortitsinissaannut periarfissiisaaq aamma aningaasaateqarfinni assigisaanilu aningaasanik amerlanerusunik qinnuteqarnissamut periarfissat pitsaanerulersissallugit.

Naalakkersuisut 2024-mi innarluutillit peqatigiiffiitut aningaasat tapiissutaasartut allanngortissinnaanissaannut tunngatillugu suliamik aallartitsisimapput. Siunertamut tassunga atatillugu suleqatigiissitamik pilersitsisoqarsimavoq, taassumalu tamatumunnga periarfissat ujarlerfigisassavai. Pinnguaatinit assigiinngitsunit aningaasat agguanneqartarnerisa allanngortinnissaat ilaatigut siunnersuutinut ilaavoq. Taakkua ilaanni aningaasat agguanneqartartut allanngortinnissaat ingerlaavartumik ingerlatsinissamut tapersersuisinnaapput, innarluutillillu peqatigiiffiisa sulinerannut piffissamut ungasinnerusumut pilersaarusiortarnissamut tapersersuisinnaassallutik.

3.8.2 Kajumissuseqarluni inuuniarnikkut sulineq pillugu nittartagaq peqatigiiffinnut isumalluutaavoq pingaaruteqartoq

Kajumissuseqarnikkut peqataaneq pillugu nittartakkamik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik pilersitsisimallunilu ingerlataqarpoq, peqatigiiffinnut isumalluutininik pingaaruteqartunik imaqartoq.⁷

7 Kajumissuseq pillugu Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup nittartagaq: https://paarisa.gl/frivillighed?sc_lang=kl-gl

3.9 Suliniuteqarfik 9: Innarluuteqarneq pillugu paasisutissiinerup assigiinngisitsineq isummallu pigiliutiinnakkat annikinnerulersissavai

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik suliniuteqarfiusussap 9-p iluani suliniutissat ineriartortitsiffiunissaannut, atortussanngortittarnissaannut, malitseqartitsiffiunissaannut iluarsiffigisarnissaannullu akisussaavoq.

Suliniuteqarfik 9-mi suliniutit pingaartumik Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku malinneqarnerinut iluaqutaapput:

- Ilisimalersitsineq pillugu artikeli 8

Innuttaasuni nalinginnaasumik innarluuteqarnermik ilisimasaqarnerup annertusinissaa pillugu Naalakkersuisut anguniagaqarput. Siunertaq tassaavoq assigiinngisitsinerup isummallu pigiliutiinnakkat annikillisinneqarnissaat. Suliniuteqarfik taanna siulianiittumut atalluinnarpoq. Innarluutillit peqatigiiffiisa atugaasa pitsaanerulernerisa qaammarsaannissamut aamma innarluutillit erseqqinnerulersinnissaannut taakku periarfissaqarnerat pitsaanerulersissavai.

3.9.1 Innarluutilinnit isiginninnerup ilanngutitinnissaanut ilitersuineq

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfiup innarluutillit peqatigiiffii, Tilioq aamma Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik suleqatigalugit ilitersuummik, atorfilittat sulianillu sullissisut ineriartortitsinermik inatsisiliornermillu il.il. sulinerminni innarluuteqarneq qanoq ilannguttarnissaanut ilitersuusiorniarmoq. Iltersuut qitiusumik allaffeqarfimmit kommuniniillu atorpeqarsinnaassaaq. Iltersuut suliap ingerlanerani siusissumi aamma suliap ilaatut pisariaqartutut innarluutillit isiginninnerisa ilanngutitinnissaa pillugu ilisimasani aalajangersimasunik tunniussissaaq.

3.9.2 Tiliumut aningaasaliissutit Naalakkersuisunit qaffanneqarput

Innarluutillit illersuisoqarfiat Tilioq inatsisikkut pilersinneqarsimavoq ilaatigullu innarluuteqarneq, inuit innarluutillit atugaat aamma nalinginnaasumiit allaanerunngitsut, oqallisi-geqqusaanngitsut aamma isummat pigiliutiinnakkat akiornissaat pillugu paasisutissiinisamik siunertaqarluni. 2023-mut aningaasanut inatsimmi Tiliumut aningaasaliissutit 3,5-init 5 mio. kr.-nut qaffanneqarput. Taamaalillutik Naalakkersuisut Tiliup suliassami, paaqqinnittarfinnut inatsisitigut pisussaaffiusut isumaginissaannut pitsaanagerusunik tungavissaqartitsilerput.

3.10 Suliniuteqarfik 10: Kinguaassiutinut inunnulu innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmi najugalinnut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit pinaveersaartinnissaannut ilisimasat

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik aamma Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik suliniuteqarfiusussap 10-p iluani ineriartortitsisoqarnissaanut, atortussanngortitsisoqarnissaanut, malitseqartitsisoqarnissaanut iluarsisoqarnissaanullu akisussaavoq.

Iliuusissatut pilersaarummi suliniuteqarfik 10 aqqutigalugu ulloq unnuarlu neqeroorutini kinguaassiutinut inunnulu innarluutilinnut ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmi najugalinnut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit pinaveersaartinnissaannut ilisimasanut suliniutit periutsillu pitsaanerunissaat qulakkeerreqassapput.

Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfiup peqqussuteqarneratigut 2022-mi Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfiup aamma Ilisimatusarfiup issittumi atugarisaarneq pillugu ilisimatusarfiata inunnut innarluutilinnut najugaqarfissatut neqeroorutini kinguaassiutinut tunngasutigut pissutsit aamma kinguaassiutitigut innarliisarnert qitiutillugit arlaannaannulluunniit akuliusimanani misissuineq aallartippaat. Misissuineq nalunaarutini pingasunik tassungalu innersuussutiniq inerneqarpoq. Nalunaarummit *Inunnut innarluutilinnut najugaqarfissatut neqeroorutini kinguaassiutinut tunngasutigut pissutsit, aamma kinguaassiutitigut innarliisarnert* (tamatuma kingorna nalunaarut) inernerit innersuussutillu suliniuteqarfimmi matumani tunngaviliipput (Statens Institut for Folkesundhed, 2023).

Nalunaarutit siuliani taaneqartup imarisai tunngavigalugit kinguaassiutinut, kinguaassiutitigut pisinnaatitaaffinnut inunnulu innarluutilinnut kinguaassiutitigut kannguttaatsuliornerit atornerluinerillu pinaveersaartinnissaannut suliniutinik aallartitsinissap isiginiarneqarnerulernissaa pisariaqarpoq.

Suliniuteqarfimmi 10-mi suliniutit pingaartumik Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku malinneqarnissaannut iluaqutaassapput:

- Iluanaarniuteqannginnissamut, annersarneqannginnissamut aamma atornerlunneqannginnissamut kiffaanngissuseqarneq pillugu artikeli 16
- Namminersortumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 19
- Peqqissutsimut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 25

3.10.1 Kinguaassiutit pillugit aqutsisunut sulisunullu ilinniartitsinerit

Ulloq unnuarlu neqeroorutini amerlanerusuni aqutsisut sulisullu najugaqartut kinguaassiutitigut pisinnaatitaaffiiniq pisariaqartitaannillu ilisimasaniq amigaateqartut erseqqisarneqarpoq. Tamatuma saniatigut aqutsisut sulisullu qanoq najugaqartut kinguaassiutit pillugit oqaloqatigisinnaanannut sakkussaniq amigaateqarput. Taamaattumik ulloq unnuarlu neqeroorutini aqutsisut sulisullu kinguaassiutit pillugit akulikitsumik ilinniartinneqartarnissat pisariaqarpoq. Ilinniartitsinermi ilaatigut kinguaassiutitigut pisinnaatitaaffiit, akuersisarneq, pisariaqartitat, najugaqartut naartunaveersaatinik atuisinnaane-

rannut periarfissat kiisalu perorsaanermi qanoq sulisut najugaqartunik kinguaassiutit pillugit oqaloqateqarsinnaanerannut sakkut isiginiarneqassapput.

Taamaattumik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik kinguaassiutit pillugit nuna tamakkerlugu ulloq unnuarlu neqeroorutini aqutsisunut sulisunullu ilinniartitsinissamik ineriartortitsinermik, eqqussinermik ataqatigiissaarinnermillu aallartitsivoq.

3.10.2 Najugaqartunut kinguaassiutit pillugit ilinniartitsineq

Aqutsisut sulisullu kinguaassiutit pillugit ilinniartinneqarnerisa saniatigut najugaqartunut ilinniartitsinissamik paasititsiniaanermillu neqeroortoqarnissaa aamma pingaaruteqarpoq. Taamaattumik Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik aqutsisunut sulisunuttaq ilinniartitsineq assigalugu ulloq unnuarlu neqeroorutini najugaqartunut naleqqussakkamik kinguaassiutit pillugit ilinniartitsinissamik ineriartortitsinermik eqqussinnermillu aallartissaaq. Ilinniartitsinermi ilaatigut kinguaassiutitigut pisinnaatitaaffiit, akuersisarneq, naartunaveersaatit, kinguaassiutitigut pissusilersuutit akuerineqarsinnaasut kiisalu najugaqartut kinguaassiornermut ikiorsiissutinik innersuunneqarsinnaanerannut periarfissaat pillugit paasissutissat isiginiarneqassapput. Kinguaassiutit pillugit ilinniartitsineq najugaqartut piginnaasaannut ukiuinullu naleqqussarneqassaaq.

3.10.3 Kinguaassiutit atoqatigiinnerlu pillugit politikeqarnermut piumasaqaatit assigiissarneqassapput

Nalunaarummi takuneqarsinnaavoq ulloq unnuarlu neqeroorutini aqutsisut sulisullu kinguaassiutinut, kinguaassiutitigut pisariaqartitanut najugaqartullu akornanni kinguaassiutitigut tunngasutigut pissusilersuutinut qanoq isumaqarnersut assigiinngitsupilus-suusut. Tamatumani aamma ulloq unnuarlu neqeroorutit ataasiakkaat kinguaassiutit atoqatigiinnerlu pillugit politikitik qanoq ilusilersimaneraat assigiinngitsupilussuupput. Maannamut ulloq unnuarlu neqeroorutini tamani kinguaassiutit atoqatigiinnerlu pillugit politikeqarnissaat piumasaqaataavoq, kisianni ulloq unnuarlu neqeroorutit ataasiakkaat kinguaassiutit atoqatigiinnerlu pillugit politikiiisa assigiissarneqarnissaat tamanilu atugasianngornissaat pisariaqarpoq. Ulloq unnuarlu neqeroorutit tamarmik kinguaassiutinut tunngasunik kinguaassiutitigullu kannguttaatsuliornerit pinaveersaartinnissaannut tunngatillugu assigiinnik piumasaqaateqarnissaat, periuseqarnissaat iliuuseqartarnissaallu anguniagaavoq.

Taamaammat Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik nunatsinni ulloq unnuarlu neqeroorutini qanoq kinguaassiutitigut atoqatigiinnerlu pillugit politikiliortarnissamut suliamik aallartissaaq. Tassunga atatillugu ataatsimoorussamik nuna tamakkerlugu atuuttussamik ilisserusiortoqassaaq, tassani paasissutissat nalinginnaasut aammalu sumiiffimmi immikut politikinut ilanngussuinissamut immersugassaqaassalluni kiisalu taamaattut qanoq imaqaarnissaanut minnerpaaffiliisoqaassalluni. Kinguaassiutit atoqatigiinnerlu pillugit politikimi ilaatigut najugaqartut pisinnaatitaaffii, saaffigisinnaasaat, najugaqartut naartunaveersaatini atuinnissaannut periarfissaat aamma najugaqartut kinguaassiornermut ikiorsiissutinik innersuunneqarsinnaanerannut periarfissaat pillugit paasissutissat aamma nassuiarneqassapput.

3.10.4 Sulisunut nutaanut pikkorissaapallanneq

Aqutsisunut sulisunullu atoqatigiinneq pillugu ilinniartitsineq saniatigut ulloq unnuarlu neqeroorutini najugaqartut kinguaassiutitigut atoqatigiinnikkullu pisinnaatitaaffii, pisariaqartitaat atugarissaarnerallu aammalu naartunaveersaatinik atuinissaanut periarfissat, saaffiginnittarfissat il.il. pillugit sulilerlaat tunngaviusumik ilisimasaqalersinneqartariaqarput. Pikkorissaapallannermi ilaatigut najugaqartut sulisullu akornanni pissaaneqarneq aamma ukkatarineqassaaq.

Taamaammat Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik digitalikkut pikkorissaapallannermik ineriartortitsissaaq, taannalu sulilerlaat tamarmik pinngitsooratik atorfininnermi peqataaffigisassallugu.

3.11 Suliniutit suliniuteqarfiit aalajangersimasut avataanniittut

Immikkoortumi tassani suliniuteqarfiit aalajangersimasut avataanniittut suliniutit ingerlasut takkuttussallu allaaserineqarput. Akisussaaffik suliniutinit ataasiakkaanit takuneqarsinnaavoq.

Immikkoortumi tassani suliniutit pingaartumik Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikelit uku malinneqarnerinut iluaqutaapput:

- Namminersortumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffik pillugu artikeli 19
- Inuunermi aningaasartuutit naammaginnartut inuuniarnikkullu toqqissisimaneq pillugit artikeli 28
- Aarlerinartunik pisoqarnera aamma ikiuniarnermi ajornartoorfiit pillugit artikeli 11

3.11.1 Innarluuteqarneq tunuliaqutaralugu assigiinngisitsinerup inerteqqutaanera

Naalakkersuisut 2023-mi Inatsisartut Upernaakkut Ataatsimiinneranni Naligiissitaaneq isornartorsiuinnginnissarlu pillugit Inatsisartut inatsisissaattut siunnersuummik saqqummiisimapput. Siunnersuummi ilaatigut innarluuteqarneq pissutigalugu isornartorsiuisarnermut inerteqquteqartitsinissaq ilaavoq kiisalu Assigiimmik pinnittarnissaq pillugu Ataatsimiititaliamik arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsumik pilersitsinissaq ilaalluni. Siunnersuut Inatsisartut 2024-mi Upernaakkut Ataatsimiinneranni akuersissutigineqarpoq.

3.11.2 Digitalikkut pissarsiarineqarsinnaanera nuna tamakkerlugu digitalinngortitsinissamut periusissiamut ilaavoq

Allat assigalugit paasissutissanut taakkununga inuit innarluutillit periarfissaqarnerat pingaarteqarpoq. Taamaattumik digitalikkut pissarsiarineqarsinnaaneq siuarsarniarlugu Naalakkersuisut suliaqassapput. Tamanna 2024-mit 2028-mut Nuna tamakkerlugu digitalinngorsaanissamut periusissiap missingiutaanut ilaavoq, taannalu inaarutaasumik 2024-mi akuerineqartussaalluni.

3.11.3 Tapiliussap akuersaarneqarneratigut NP Innarluutillit pillugit ataatsimiititaliamut inuit innarluutillit nammineq naammagittaalliuteqarsinnaapput

Innarluutillit pillugit isumaqatigiisummut tapiliussamik kajumissuseqarnikkut peqataafiussinnaasoq aqqutigalugu NP Innarluutillit pillugit ataatsimiititaliaanut inuit innarluutillit naammagittaalliuteqarsinnaapput. Kalaallit Nunaat tapiliussamut akuersippat inuit innarluutillit inatsisitigut sakkortunerujussuarmik illersugaalissapput. Tapiliussap akuerineqarnissaa pillugu siunnersuummik 2024-mi Inatsisartut Ukiakkut Ataatsimiinneranni Naalakkersuisut saqqummiussinissartik naatsorsuutigaa. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik tamatumunnga akisussaavoq.

3.11.4 Naalakkersuisut suleriaasiat inunnik immikkut ittumik pisariaqartitsisunit eqqarsaatiginnippoq

Isummernissamut tunngavissiat tamarmik Naalakkersuisunit akuerineqartussat ilaatigut inuit innarluutillit naligiissitaanerat pillugu isumaliutinik imaqqassapput (Naalakkersuisut, 2022). Naalakkersuisut tamanna 2022-mi eqquppaat. Naalakkersuisut aalajangiineri inunnik innarluutilinnik taakkulu pisariaqartitaannik eqqarsaatiginninnissaat suliniutip taassuma qulakkiissavaa.

3.11.5 Ajornartorsiornissamut upalungaarsimaneq

Innarluutillit pillugit isumaqatigiissummi artikeli 11-mi ajornartoornermi inuit innarluutillit illersornissaannut Kalaallit Nunaat piareersaateqarnissamut pisussaaffilerneqarpoq. Artikeli 9 attaveqaatit, tassunga ilanngullugu ajornartorsiornissamut upalungaarsimaneq, inunnut innarluutilinnut pissarsiarineqarsinnaanerata qulakkeernissaanut Kalaallit Nunaannut pisussaaffiliivoq.

Nammeneq suliassa qarfigisap iluani upalungaarsimanissamut ingerlataqarfinni akisussasut ataasiakkaat akisussaaffeqarput, tassunga ilanngullugu aamma upalungaarsimanissamut pilersaarusiorneq aamma ajornartoornermi attaveqaateqarneq. Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut, Nukissiornermut Avatangiisinullu Naalakkersuisoqarfik Kalaallit Nunaat pillugu pingaarnertigut upalungaarsimanissamut Kalaallit Nunaata Upalungaarsimanissamut ataatsimiititaliarsuata pilersaarutaanut akisussaavoq. Upalungaarsimanissamut pilersaarut ingerlaavartumik nutarterneqartarpoq tullianilu nutarternerinermut atatillugu innarluutilinnut attaveqartarnerup pisariaqartinneranik ingerlataqarfinni oqartussat Naalakkersuisunit paasitinneqassallutik.

4.0 Iliuusissatut pilersaarutip naammassineqarnera

Immikkoortumi matumani suliniutini siunertaq tassaavoq iliuusissatut pilersaarut aamma innarluutilinnut tunngasuni ingerlaavartumik malitseqartitsinerup suliassa qarfiillu suleqatigiinnissaasa qulakkeerneqarnissaa. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuiso qarfik tamanna inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissut naapertorlugu pinissaanut akisussasuuvoq.

4.1 Iliuusissatut pilersaarut pillugu allaffissornikkut ataqatigiissarisut inuit pillugit politikikkut ataqatigiissarisunut akisussaapput

Naalakkersuisut politikikkut ataqatigiissarisooqatigiinnik arlalinnik pilersitsinikuupput, tassunga ilaatigut inuit pillugit ataqatigiissarisut.

Inunnut ataqatigiissarisartoqatigiit iliuusissatut pilersaarummut matumunnga ingerlaavartumik malitseqartitsisassapput.

Inunnut ataqatigiissarisartoqatigiit iluanni allaffissornikkut inunnut ataqatigiissarisartoqatigiinnik pilersitsisoqarsimavoq. Ataqatigiissarisartoqatigiit iliuusissatut pilersaarutip atortussanngortinnissaani siuariartornermut akisussaapput. Allaffissornikkut ataqatigiissarisartoqatigiit ukiumut ikinnerpaamik marloriarlutik ataatsimiittarput suleqatigiissitanillu attuumassutilinnik pilersitsisinnaallutik. Kommunit iliuusissatut pilersaarutip atortussanngortinnissaani qanimut suleqatigineqassapput, taamaammallu pisariaqarfiatigut allaffissornikkut ataqatigiissarisartoqatigiit ataatsimiinnerannut aggersarneqartassallutik.

4.2 Nalakkersuiso qarfiit akornanni innarluutillit pillugit ataatsimiititaliaq

Naalakkersuiso qarfinnit tamanit atorfilittanik inuttaqartumik naalakkersuiso qarfiit akornanni innarluutillit pillugit ataatsimiititaliamik Naalakkersuisut pilersitsisimapput. Innarluutillit pillugit ataatsimiititaliaq allaffissornikkut ataqatigiissarisunut akisussaavoq akuttunngitsumillu iliuusissatut pilersaarummi siuariartoqarnera pillugu innarluutillit pillugit politikikkut nassuiaammik kiisalu naalakkersuiso qarfinni ataasiakkaani suliniutinik attuumassuteqartunik suliaqartarlutik. Nassuiaat ukioq allortarlugu agguanneqartassaaq siullermillu upernaq 2026-mi.

Innarluutillit pillugit ataatsimiititaliaq siunissami Tiliup ukiumoortumik ataatsimeersuarnerani peqataasalersinnaavoq tassungalu atatillugu Kalaallit Nunaanni innarluutillit peqatigiiffiinik ataatsimeeqateqartarluni. Tassunga siunertaavoq, innarluutillit pillugit ataatsimiititaliap innarluuteqarnermut tunngatillugu sammisat, aporfiit unammilligassallu pillugit paasisaqarnissaa ilisimasaqalernissaalu. Ilisimasat taakku susassa qarfimmi politikiliornissamut atorneqarsinnaapput.

4.3 Iliuusissatut pilersaarutip naammassineqarnissaanut takussutissat anguniakkallu

Paasissutissat pitsaanerusut tassaapput iliuusissatut pilersaarummi immikkoortumik suliniuteqarfissat. Maannakkut killeqartumik pitsaavallaanngitsunillu paasissutissaqarneq pissutigalugu iliuusissatut pilersaarutip naammassineqarnissaanut takussutissanik pitsaasunik saqqummiussinissaq ajornarpoq. Inuttut Pisinnaatitaaffinnut Instituttip kaammattuutigaa Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik inunnut innarluutilinnut tunngasuni paasissutissanik sunik katersisoqarsinnaaneranut isummersussasoq (Inuttut pisinnaatitaaffinnut institutti, 2022, s. 16).

4.3.1 *Paasissutissanik pissarsiarineqarsinnaasunik immikkut ilisimasallit qulaajaapput*

Innarluutilinnut tunngasuni ineriartorneq pillugu takussutissanik ineriartortitsinissamut immikkut ilisimasalinnik Naalakkersuisut pilersitsipput. Immikkut ilisimasallit allaffissornikkut ataqatigiissaarisunut akisussaapput. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik immikkut ilisimasalinnik ataqatigiissaarisuullunilu allattaavoq. Immikkut ilisimasallit ikinnerpaamik ukuninnga ilaasortaqaqtillugu katitigaassaaq:

- Naalakkersuisoqarfiit akornanni innarluutillit pillugit ataatsimiititaliami ilaasortat.
- Ilaasortaq ataaseq amerlanerilluunniit kommuninit toqqarneqartut.
- Ilaasortaq ataaseq amerlanerilluunniit Naatsorsueqqissaartarfimmiit.
- Ilaasortaq ataaseq amerlanerilluunniit Kalaallit Nunanani Inuit Peqqissuunerinut Sullissivimmit toqqarneqartut.
- Ilaasortaq ataaseq amerlanerilluunniit Tiliumit toqqarneqartut.

Immikkut ilisimasallit suliassaasut suliassanut tunngavissiami erseqqinnerusumik aalajangersarneqassapput. Immikkut ilisimasallit nassuiaammik allaffissornikkut ataqatigiissaarisunut 2025-mi tunniussaqaassapput. Nassuiaasut makkununga tunngasunik kaammattuutininik imaqaassaaq:

- Iliuusissatut pilersaarummik matuminnga nakkutigininnissamut takussutissat suut malinnaaffigineqartariaqarpat? Taakkunanga sorliit maannakkut paasissutissatigut pissarsiffigineqarsinnaappat? Takussutissat attuumassuteqartut pillugit paasissutissanik eqqortumik takutitsisunik katersisoqarnissaanut qanoq iliortoqaassava?
- Maannakkut paasissutissat pissarsiarineqarsinnaasut pitsaassusaannik nalilersuineq.
- Allat immikkut ilisimasalinnik tulluurtutut isigineqartut.

4.3.2 *Inuit pillugit politikikkut ataqatigiissaarisut anguniakkat aalajangersimasut pillugit aalajangiissapput*

Immikkut ilisimasallit nassuiaataasut tunuliaqutaralugu aalajangersimasumik akuttussuseqartumik takussutissat suut pillugit Naatsorsueqqissaartarfiup paasissutissanik katersinissaa pillugu allaffissornikkut ataqatigiissaarisut aalajangiissapput. Taamatut ilisimasarneq tunngavigalugu inunnut politikikkut ataqatigiissaarisartoqatigiit anguniagassat

tigussaasut pillugit aalajangiissaaq, tamakkulu anguneqareersimassapput, iliuusissatullu pilersaarutip atuuffissaata ingerlanerani qanoq ilineratigut anguneqarsimanersut aalajangiiffigalugu.

4.4 Tunuliaqutaasut

Iliuusissatut pilersaarutip naammassineqarniarnera tunuliaqutaasunit malinnaaffigineqassaaq. Naammassineqarnerata killiffia pillugu paasissutissanik nutarterneqarsimasunik pisariaqartutut akuttussuseqartumik minnerpaamillu allaffissornikkut ataqatigiissarisut ataatsimiinnerisa kingorna tunuliaqutaasut tiguisarnissaannut allaffissornikkut ataqatigiissarisut akisussaapput. Iliuusissatut pilersaarutip atuutilersinneqarneranut atatillugu tunuliaqutaasut nalinginnaasumik suliatigut siunnersuutiniq pissarsisinnaasapput. Tamanna iliuusissatut pilersaarutip atuutilersinneqarneranut atatillugu suliap pitsaassusaanik qulakkeerinnissaaq. Allaffissornikkut ataqatigiissarisut innarluutillit pillugit politikikkut nassuiaatip suliarinerani siusissukkut tunuliaqutaasut ilanngutitinneqarnissaannut akisussaapput. Meeqqanut Inuusuttunullu Naalakkersuisoqarfik tunuliaqutaasussat pilersinnerinut tunngasunik akisussaavoq aamma tunuliaqutaasunut aalajangersimasumik attaveqaataalluni. Tunuliaqutaasut imatut katitigaassapput:

- Ilaasortaq ataaseq MIO-mit toqqagaq.
- Ilaasortaq ataaseq Tiliumit toqqagaq
- Ilaasortaq ataaseq Utoqqaat pillugit Oqaaseqartartumit toqqagaq
- Ilaasortaq ataaseq Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivinit toqqagaq
- Ilaasortaq ataaseq Inuttut Pisinnaatitaaffinnut Instituttimi toqqagaq
- Ilaasortaq ataaseq NIIK (Nunatsinni Inuit Innarluutillit Kattuffiat) toqqagaq

5.0 Atuakkat atorneqartut

Inuttut Pisinnaatitaaffinnut Institutti. (2022). *INUIT PISINNAATITAAFFII QITIUTILLUGIT*

- *INATISARTUNUT NALUNAARUSIAQ 2021-22*. Inuttut Pisinnaatitaaffinnut Institutti.

Mortensen, N., Andreasen, A. G., & Tegtmejer, T. (2020). *Uddannelsesresultater og mønstre for børn og unge med funktionsnedsættelser*. København: VIVE – Viden til Velfærd: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

NIIK aamma Tilioq. (2021). *Innarluuteqartut pitsaannerusunik atugaqartariaqarput*. NIIK aamma Tilioq.

Nordisk Ministerråd. (2022). *Nordisk program for handicapsamarbejde 2023-2027*. Nordisk Ministerråd.

Naalakkersuisut. (2022). *Inuit Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaata Kalaallit Nunaannit eqquutsinneqarnissaa pillugu nassuiaat*. Naalakkersuisut.

Naalakkersuisut. (2022). *Naalakkersuisut suleriaasiat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 28 13. juuli 2022-meersoq*.

PPR, Børn og Unge, Aarhus Kommune. (2019). *Evaluering af Nest i Aarhus 2015-2019*. Aarhus Kommune.

Social og indenrigsministeriet, Justitsministeriet, Naalakkersuisut. (2020). *Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu atugarliortunut pitsaannerusumik suliniuteqarnissaaq pillugu kalaallit qallunaallu oqartussaasoqarfiisa assigiinngitsunik suliallit akornanni suleqatigiinneq: Inaarutaasumik nalunaarusiaq, aasaq 2020*.

Statens Institut for Folkesundhed, I. C. (2023). *Forhold omkring seksualitet og seksuelle overgreb på døgntilbud til mennesker med handicap*. København: Statens Institut for Folkesundhed, SDU.

Tilioq. (2020). *Innarluuteqarneq, ineqarneq angerlarsimaffeqannginnerlu*. Tilioq.

Tilioq. (2022). *LEAVE NO ONE BEHIND: Tiliup 2022-imi ataatsimiisitsineranit innersuussutit*. Tilioq.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik. (2020). *Immikkut atugaqarluni misilitsinneq misilitsittussaaqjunnaarnerlu. Atuarfimmi 10. klassimi inaarutaasumik misilitsinneq*. Nuuk: Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik.

Ilinniartitaanermut Aqutisoqarfik. (2022). *Nalunaarut naatsoq: Immikkut ittumik atuartitaasut Meeqqat atuarfianni inaarutaasumik misilitsittut*. Nuuk: Naalakkersuisut.

Vinnerljung, B., Berlin, M., & Hjern, A. (2010). Skolbetyg, utbildning och risker för ogynn-
sam utveckling hos barn. In *Social rapport 2010* (pp. 228-266). Socialstyrelsen.

